

CRNA GORA

MINISTARSTVO FINANSIJA

Direktorat za ekonomsku i razvojnu politiku

PROLJEĆNA ANALIZA MAKROEKONOMSKIH KRETANJA I STRUKTURNIH REFORMI - 2018.

Podgorica, jun 2018.

UVODNE NAPOMENE	1
1 Makroekonomska kretanja	2
1.1 Povoljni izgledi ekonomskog rasta na globalnom i regionalnom nivou	2
1.2 Investicije i domaća tražnja podstakli rast BDP-a	3
1.3 Nakon relativno stabilnog rasta tokom 2017. godine, rast inflacije početkom 2018. podstaknut je primjenom nove fiskalne regulative	4
1.4 Deficit tekućeg računa platnog bilansa u 2017. sa učešćem od 16,3% u BDP-u, ostao je na nivou prethodne godine	4
1.5 Evidentan trend rasta neto SDI i povećanje učešća u ukupnoj strukturi BDP-a u 2017.	6
1.6 Finansijski sektor je stabilan i visoko likvidan, uz nastavak pozitivnih trendova	7
2 JAVNE FINANSIJE	10
2.1 Mjere fiskalne konsolidacije u prvoj godini primjene dale pozitivne rezultate	10
2.2 U prvom kvartalu 2018. godine naplata prihoda viša za 33,5 miliona eura	13
3. SEKTORSKE POLITIKE	15
3.1. SEKTOR PREDUZEĆA	15
3.1.1. Privatizacija i javno- privatno partnerstvo	15
3.1.2. Biznis okruženje	16
3.1.2.1. Unapređenje poslovnog ambijenta	16
3.1.2.2. Sektor malih i srednjih preduzeća	17
3.1.3. Mrežne industrije	18
3.1.3.1. Energetika	18
3.1.3.2. Transport	19
3.1.3.3. Telekomunikacije	21
3.2. Tržište rada i socijalna zaštita	22
3.2.1. Tržište rada	22
3.2.2. Obrazovanje i istraživanje	23
3.2.3. Penzijski i zdravstveni sistem	25
3.2.4. Socijalna zaštita	27
3.3. Prerađivačka industrija	28
3.4. Poljoprivreda i ruralni razvoj	29
3.5. Turizam	30
3.6. Zaštita životne sredine	32
3.7. Upravljanje prostorom	34
3.8. Javna uprava	35

UVODNE NAPOMENE

Ministarstvo finansija, dva puta godišnje, priprema analizu makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi, u kojoj se analiziraju kretanja osnovnih makroekonomskih indikatora (BDP, cijene, tržište rada, monetarni i eksterni sektor), kretanja u javnim finansijama i sektorskim politikama. U skladu sa Programom Vlade za II kvartal 2018, ovom analizom prikazana su ekonomska kretanja u 2017. godini i prvom kvartalu 2018, pregled strukturnih politika i reformi ostvarenih u 2017. sa predlozima za njihovo unapređenje, u skladu sa kretanjima i potencijalnim izazovima iz domaćeg i međunarodnog okruženja, pri čemu su uvažavane preporuke Evropske komisije u vezi sa sprovođenjem i unapređenjem reformskih mjera i politika.

1 Makroekonomska kretanja

Kretanja u crnogorskoj ekonomiji u 2017, podstaknuta investicijama i domaćom tražnjom, rezultirala su najvećim rastom od perioda globalne ekonomske krize 2009. godine. Rast je zabilježen kod većine kategorija i sa potrošne i sa proizvodne strane, pri čemu sa potrošne strane najveći rast bilježe bruto investicije i potrošnja domaćinstava, dijelom i zbog odlične turističke sezone, dok je sa proizvodne strane najveći rast zabilježen u građevinarstvu. Rast zaposlenosti je, u najvećem dijelu, odraz ukupne ekonomske aktivnosti. Inflacija je bila umjerena i bez pritiska sa domaćeg tržišta. Deficit tekućeg računa platnog bilansa je ostao na nivou prethodne godine i finansiran je povećanim prilivom SDI i zaduživanjem države na domaćem i inostranom finansijskom tržištu. Finansijski sektor je bio stabilan i visoko likvidan. Početkom 2018. godine otpočela je primjena nove poreske regulative, što je podstaklo rast cijena i izazvalo očekivani blagi rast inflacije. Većina raspoloživih indikatora BDP-a ukazuju na snažniji rast ekonomije u prvom kvartalu 2018, što može rezultirati korekcijom projektovane godišnje stope rasta BDP-a za 2018. godinu. Zaposlenost bilježi blagi rast, dok su zarade ostale na nivou 2017 godine. Tekući račun platnog bilansa u prvom kvartalu 2018. karakteriše rast deficita, prvenstveno kao posljedica visokog robnog deficita, uzrokovanog rastom investicione tražnje.

1.1 Povoljni izgledi ekonomskog rasta na globalnom i regionalnom nivou

Prema MMF-ovom izvještaju o izgledima svjetske ekonomije (World Economic Outlook) iz aprila ove godine, globalni ekonomski rast u 2017. godini iznosio je 3,8%, što je najbrži rast još od 2011. Ovako širok i ujednačen razvoj nije zabilježen još od oporavka od svjetske ekonomske krize 2008-09 godine. Prognoze za 2018 i 2019. su optimistične, pa se predviđa rast globalne ekonomije od 3,9% za obje godine, nakon čega će doći do usporavanja. Projekcije su revidirane, i značajno su više od oktobarskih, a razlog tome je brži rast u Eurozoni, Japanu, Kini, SAD, čije su ekonomije prošle godine porasle iznad očekivanja, zajedno sa oporavkom nekih zemalja izvoznica roba. Osim Kine, još će neke zemlje rasti brže nego što je projektovano u posljednjem izvještaju, pa će stabilan rast u 2018 i 2019. ostvariti Indija, Brazil, Meksiko, Rusija, azijske i evropske zemlje u razvoju.

Rastuća međunarodna trgovina i investicije nastaviće da budu značajni faktori podsticaja globalnog rasta, dok će geopolitičke tenzije, trgovinske restrikcije, trend rasta cijena na svjetskom tržištu i dalje biti glavne prepreke i ograničenja rastu. Cijene sirove nafte na međunarodnom tržištu u martu 2018. su dostigle nivo od skoro 70\$ po barelu, i veće su za čak 29,3% u odnosu na isti mjesec 2017. godine.

Prema redovnom proljećnom ekonomskom izvještaju Svjetske banke (Regular Economic Report) za zemlje Zapadnog Balkana, rast u šest zemalja usporio je sa 3,1% u 2016, na procijenjenih 2,4% u 2017. Rast je usporen u Srbiji i Makedoniji, dok je Bosna i Hercegovina rasla sličnom stopom kao i prethodne dvije godine, dok je dinamičniji rast manjih ekonomija regiona, Crne Gore, Albanije i Kosova, doveo do većeg regionalnog rasta u 2017. Predviđa se ubrzanje rasta ekonomija regiona, sa 3,2% u 2018, na 3,5% u 2019. Rast će biti podstaknut projektovanim bržim rastom u Evropi, koja predstavlja značajan izvor investicija, intenziviranjem globalnih trgovinskih tokova i povoljnim uslovima finansiranja, sa relativno niskim kamatnim stopama na međunarodnim tržištima.

Tabela 1. Realne stope rasta Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda i EK

Realna stopa rasta BDP-a u %	Svjetska banka		MMF		Evropska Komisija	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Crna Gora	4.3	2.8	4.2	3.1	4.4	3.0
Srbija	1.9	3.0	1.8	3.5	1.9	3.3
Albanija	3.8	3.6	3.9	3.7	3.8	3.6
Bosna i Hercegovina	3.0	3.2	2.7	3.2	-	-
Kosovo	4.4	4.8	4.1	4.0	-	-
Makedonija	0.0	2.3	0.0	2.8	0.0	3.1

izvori: WB regular economic report – Spring 2018, EC economic forecast – Spring 2018, IMF WEO – April 2018

1.2 Investicije i domaća tražnja podstakli rast BDP-a

Snažno ubrzanje privredne aktivnosti tokom 2017. rezultiralo je višim rastom u odnosu na projekcije Vlade Crne Gore, i najvišim rastom od perioda globalne ekonomske krize 2009.godine. Prema preliminarnim, kvartalnim, podacima Monstat-a, u 2017. je ostvaren BDP u iznosu od 4.236,6 mil.€, uz realni rast od 4,3%². Intenziviranje radova na realizaciji infrastrukturnih projekata, prvenstveno autoputa, kao i realizacija projekata u turizmu i energetici, podstakli su ukupan ekonomski rast u 2017. Posmatrano sa potrošne strane, ekonomskom rastu je značajno doprinio i rast potrošnje domaćinstava, dijelom i zbog rekordne turističke sezone koja podstiče domaću potrošnju i zapošljavanje, kao i pojačane kreditne aktivnosti u zemlji, dok je i dalje izražena visoka uvozna zavisnost, umanjila efekat rasta izvoza roba i usluga. Prema preliminarnim podacima Centralne banke Crne Gore, od noćenja stranih turista u 2017. je prihodovano 921,7 mil.€ ili 21,0% BDP-a, što je rast od 10,3% na godišnjem nivou. Na strani ponude, najveći rast bilježi sektor građevinarstva sa rastom vrijednosti građevinskih radova od 51,5%, turizam sa rastom dolazaka i noćenja od 10,3 i 6,3% i trgovina na malo sa rastom prometa (tekuće cijene) od 5,2%. Pad je zabilježila industrijska proizvodnja (4,2%), najviše usljed niže proizvodnje električne energije (dug sušni period), što rast od 113,9% u sektoru vađenje rude i kamena, nije mogao kompenzovati. U 2017. godini je zabilježen rast zaposlenosti (2,5%) prvenstveno kao rezultat rasta ekonomske aktivnosti, i s tim u vezi, povećane tražnje za radnom snagom, što je praćeno podsticajima za samozapošljavanje i aktivnim politikama zapošljavanja.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, crnogorska ekonomija je u prvom kvartalu zabilježila realni rast BDP-a od 4,5%. Rast je značajan u sektoru industrijske proizvodnje (39,0%), usljed rasta prerađivačke industrije (17,0%) i proizvodnje električne energije (82,6%, niska baza iz prethodne godine) i pada u sektoru vađenja rude i kamena (20,2%, visoka baza iz prethodne godine). Sektor maloprodaje bilježi realan rast prometa od 3,2%, a sektor turizma rast noćenja turista u kolektivnom smještaju 11,9%. Najviši rast, mjeren vrijednošću izvršenih građevinskih radova, zabilježen je u sektoru građevinarstva i iznosi 46,8%. Ukupan rast prometa u sektoru usluga je 4,7% (nominalno)³.

Komponente BDP-a sa potrošne strane pokazuju da se realna potrošnja domaćinstava zadržala na nivou uporednog kvartala prethodne godine, dok investicije u fiksni kapital bilježe značajan rast od 32,1%. Realan rast izvoza roba i usluga je iznosio 16,7%, a rast uvoza roba i usluga 9,3%.

Tabela 2. Makroekonomski indikatori

	2017	januar-mart 2018
Industrija, rast, %	-4.2	39.0
Noćenja turista, rast, %	6.3	11.9
Promet u trgovini na malo, realni rast, %	3.3	3.2
Vrijednost izvršenih građev.radova,rast, %	43.6	46.8
CPI,rast na kraju perioda	1.9	2.9
Izvoz robe, mil.€	376.6	93.9
Uvoz robe, mil.€	2.236.2	502.0
Deficit robne razmjene, mil.€	-1.859.6	-408.1
Deficit tekućeg računa, mil.€	-690.9	-304.5
Stopa nezaposlenosti, ARS	16.1	16.1
Prosječna zarada, neto, €	510	510
Prosječna penzija, €	283	286
Neto SDI, mil.€	484.3	50.8

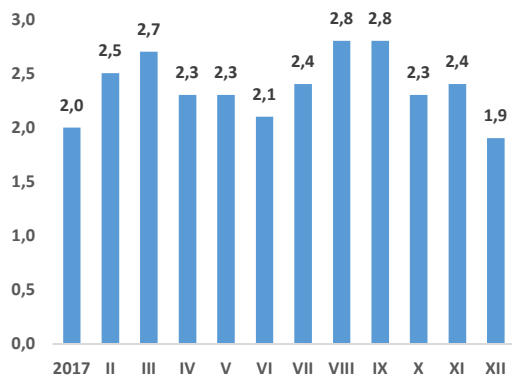
izvor: Monstat, CBCG

² Podatak je prilagođen u skladu s revizijom kvartalnih podataka MONSTAT-a za 2017. godinu, na osnovu revidiranih podataka Centralne banke o platnom bilansu. Konačan obračun BDP-a za 2017. godinu biće objavljen krajem septembra tekuće godine.

³ Od januara 2018. godine, Zavod za statistiku Crne Gore, sprovodi kvartalno istraživanje Indeksi prometa u uslugama iz administrativnog izvora (Poreska uprava Crne Gore). Podaci se dobijaju iz PDV prijave koju preduzeća dostavljaju Poreskoj upravi i ne sadrže porez na dodatu vrijednost. Istraživanjem su obuhvaćene djelatnosti kao što je trgovina na veliko i malo, saobraćaj, usluge smještaja i dr.

1.3 Nakon relativno stabilnog rasta tokom 2017. godine, rast inflacije početkom 2018. podstaknut je primjenom nove fiskalne regulative

Grafik 1. Cpi, godišnje stope rasta, u %

Inflacija je u 2017. bila umjerena i u osnovi uslovljena kretanjem cijena na međunarodnom tržištu i povećanjem poreskih opterećenja na akcizne proizvode (duvan). Godišnja stopa (CPI) na kraju godine iznosila je 1,9%, dok je prosječna stopa od 2,4%, bila na nivou projekcija za 2017. Uvozne cijene su rasle brže od inflacije i u decembru bilježe godišnji rast od 3,6%, dominantno kao posljedica rasta cijena nafte na svjetskom tržištu. Istovremeno, pritisak na domaće cijene je ostao umjeren, jer je prosječni rast plata (2,2%) bio ispod inflacije. Godišnja stopa inflacije (CPI) se kretala od 2,0% u januaru do 1,9% u decembru, sa najvećom zabilježenom stopom u avgustu i septembru (2,8%), što je dijelom posljedica primjene povećanih akciza na duvan. Najveći pozitivan doprinos inflaciji u decembru dale su cijene iz kategorije alkoholna pića i duvan (0,57p.p)

usljed primjene nove fiskalne regulative i kategorije prevoz (0,69p.p) usljed rasta cijena sirove nafte na svjetskom tržištu (skoro 20% od početka do kraja godine). Rast cijena izražen HICP-om u decembru 2017. iznosio je 2,9%, pri čemu su najveći pozitivan doprinos ostvarile cijene iz kategorije usluge smještaja (1,27 p.p). Cijene proizvođača industrijskih proizvoda u decembru bilježe rast od 0,1%, izvozne cijene su bile veće za 3,3% (osnovni metali 6,1%), dok su cijene iz uvoza bile veće za 3,6% (duvan 15,2%).

Početkom 2018. je počela primjena nove poreske regulative (povećanje opšte stope PDV-a sa 19 na 21% i povećanje akciza na duvan, alkoholna i gazirana pića sa dodatkom šećera) što je uticalo na rast cijena, i izazvalo očekivani jednokratni rast inflacije. Godišnja stopa inflacije u martu iznosila je 2,9%. Najveći pozitivan uticaj na inflaciju u martu ostvarile su cijene iz kategorije alkoholna pića i duvan (1,25 p.p). Cijene goriva od početka godine bilježe rast usljed rasta cijena nafte na svjetskom tržištu, i njihov uticaj na inflaciju u martu iznosio je 0,35 p.p. Značajan uticaj na zabilježenu inflaciju ostvarile su i cijene odjeće i obuće (0,60 p.p), dok su cijene hrane i bezalkoholnih pića zabilježile pad od 0,6% i imale negativan doprinos inflaciji od 0,20 p.p. Imajući u vidu da je efekat primjene nove fiskalne regulative već inkorporiran u inflaciju, kretanje cijena do kraja godine će biti pod uticajem dešavanja na međunarodnom tržištu, prvenstveno kretanja cijena nafte i naftnih derivata, koje će prema najnovijim predviđanjima nastaviti da rastu. S obzirom da su cijene nafte koju uvozimo u dolarima, cijene goriva u zemlji će zavisiti i od odnosa eura i dolara. Ne očekuju se inflatorni pritisci sa domaćeg tržišta, imajući u vidu da nije bilo rasta zarada u prvom kvartalu i projektovan je blagi rast do kraja godine.

1.4 Deficit tekućeg računa platnog bilansa u 2017. sa učešćem od 16,3% u BDP-u, ostao je na nivou prethodne godine

Deficit tekućeg računa platnog bilansa je revidiran za period 2010-2017, pa je njegovo učešće u 2017. značajno smanjeno sa 18,9% na 16,3% BDP-a. Revidirani podaci pojedinih pozicija tekućeg računa za 2016 i 2017. ukazuju na rast suficita na računu usluga i sekundarnih dohodaka. Naime, korekcije prihoda od turizma i ličnih i ostalih tekućih transfera, doprinijele su većoj pokrivenosti robnog deficita.

Tabela 3. Tekući račun platnog bilansa, u mil. eura

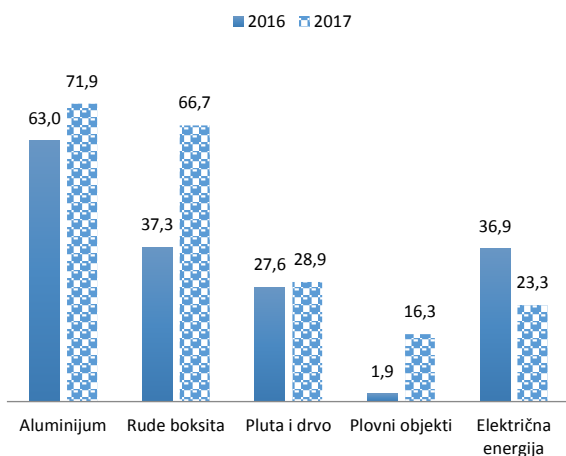
	2016	2017	Promjena u %	% BDP 2017	Q1 2017	Q1 2018	Promjena u %
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-641,975	-690,944	7.6	-16.3	-290,326	-304,468	4.9
A.1. SALDO ROBA I USLUGA	-888,574	-1,007,151	13.3	-23.8	-353,530	-371,454	5.1
1. Robe**	-1,657,655	-1,859,596	12.2	-43.9	-362,016	-389,475	7.6
1.1. Izvoz, f.o.b.	350,833	376,592	7.3	8.9	81,272	97,807	20.3
1.2. Uvoz, f.o.b.	2,008,488	2,236,188	11.3	52.8	443,288	487,282	9.9
2. Usluge	769,081	852,445	10.8	20.1	8,486	18,021	112.4
2.1. Prihodi	1,254,603	1,382,504	10.2	32.6	121,478	145,614	19.9
2.2. Rashodi	485,522	530,059	9.2	12.5	112,992	127,593	12.9

3. Primarni dohodak	34,567	87,767	153.9	2.1	11,796	10,813	-8.3
3.1. Prihodi	257,828	273,915	6.2	6.5	70,137	74,471	6.2
3.2. Rashodi	223,261	186,148	-16.6	4.4	58,341	63,658	9.1
4. Sekundarni dohodak	212,032	228,440	7.7	5.4	51,408	56,173	9.3
4.1. Prihodi	281,083	303,822	8.1	7.2	66,966	71,617	6.9
4.2. Rashodi	69,051	75,382	9.2	1.8	15,558	15,444	-0.7

Izvor: Centralna banka CG

**Metodološka napomena: CBCG vrši prilagođavanje podataka o spoljnoj trgovini dobijenih od Monstat-a, u skladu sa metodologijom MMF-a.

Grafik 2. Izvoz izabranih stavki, u mil.€

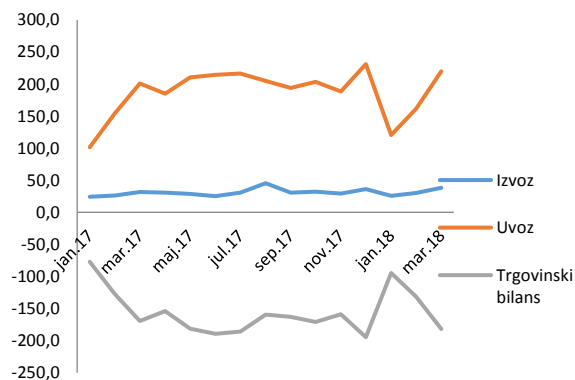
Spoljnotrgovinski deficit od 43,9% BDP-a je i pored rasta izvoza visok i rastući, što ukazuje na nepromijenjeno stanje iz prethodnih godina. Napredak u izvozu roba u najvećoj mjeri povezan je sa sirovinama, dok nabavke građevinskog materijala, mašina i opreme, zajedno sa povećanjem cijena nafte i većom nabavkom energenata, vrše dalji pritisak na uvoz. Suficit na računima usluga, primarnog i sekundarnog dohotka pokrio je 62,8% robnog deficita, što je 1,6 procentna poena više u odnosu na 2016. Veća pokrivenost je ostvarena preko prihoda od rekordne turističke sezone i ličnih i ostalih tekućih transfera, uz nešto manji doprinos računa primarnih dohodaka. **Prihodi od turizma** u iznosu od 921,7 mil.€ čine 66,7% ukupnih prihoda od usluga. **Povećanje suficita na računu primarnih dohodaka** za dva i po puta, rezultat je većih prihoda po osnovu kompenzacija

zaposlenih i smanjenja rashoda po osnovu faktorskih dohodaka. Najveći dio prihoda čine kompenzacije zaposlenih (plate rezidenata na privremenom radu u inostranstvu) u iznosu od 259,1 mil.€, koje su se povećale za 5,3% u poređenju sa 2016. Smanjeni rashodi po osnovu isplaćenih dividendi nerezidentnim investitorima od 44,2%, kompenzovali su rast odliva po osnovu otplate kamata od 4,0%. **Rast neto sekundarnih dohodaka** za 7,7%, rezultat je većeg priliva kod ostalih sektora (lični transferi iz inostranstva i penzije i druga socijalna primanja), uz sve značajnije učešće prihoda sektora države. U strukturi prihoda (202,7 mil.€) su lični transferi iz inostranstva (68,0 mil.€), penzije i druga socijalna primanja, dok se na sektor države odnosilo 33,2 mil.€ priliva po osnovu tekuće međunarodne saradnje.

Tekući račun platnog bilansa u prvom kvartalu 2018. karakteriše rast deficita u uslovima visokog robnog deficita i smanjenja suficita primarnih dohodaka, i pored veće vrijednosti izvoza usluga i pozitivnih kretanja na računu sekundarnih dohodaka. Deficit tekućeg računa je povećan za 4,9%, kao posljedica povećanja robnog deficita i rashoda primarnih dohodaka (otplata kamata). **Spoljnotrgovinski deficit** povećan je za 7,6%, zbog većeg apsolutnog rasta uvoza, iako je izvoz ostvario veći relativan rast (20,3%).

U međunarodnoj razmjeni usluga pozitivan saldo je povećan dva puta, zbog brže dinamike rasta prihoda (transport i turizam) od rashoda po osnovu ostalih poslovnih usluga. **Na računu primarnih dohodaka** ostvaren je deficit od 8,3%, kao posljedica većih rashoda po osnovu otplate kamata, uz približno isti nivo prihoda od kompenzacija zaposlenih. Najveći dio prihoda čine kompenzacije zaposlenih u iznosu od 63,9 mil.€, što čini 85,9% ukupnih prihoda računa primarnih dohodaka. Rashodi po osnovu međunarodnih ulaganja iznosili su 57,2 mil.€, od čega isplaćene dividende 3,9 mil.€, dok se na otplatu kamata odnosi 53,3 mil.€ ili 9,7% više u odnosu na prvi kvartal 2017. **Suficit na računu sekundarnih dohodaka** povećan je za 9,3%, zbog većeg priliva ličnih transfera iz inostranstva, penzija i drugih socijalnih primanja, kao i priliva sektora države. U strukturi prihoda na lične transfere iz inostranstva odnosi se 46,1 mil.€, na penzije i druga socijalna primanja 15,0 mil.€, dok sektor države prihoduje 10,5 mil.€ po osnovu tekuće međunarodne saradnje.

Grafik 3. Spoljnotrgovinska razmjena, u mil.€

Spoljnotrgovinsku razmjenu Crne Gore u prvom kvartalu 2018.

karakterišu povoljna kretanja kod izvozno orjentisanih sektora, uz povećanu uvoznju za potrebe realizacije investicija i proizvoda za široku potrošnju. Prema preliminarnim podacima Monstata, spoljnotrgovinski deficit je iznosio 408,1 mil.€, što je povećanje od 9,0% u odnosu na prvi kvartal 2017. Izvezeno je robe u vrijednosti od 93,9 mil.€, dok je uvezeno u vrijednosti od 502,0 mil.€, što je rast od 14,2 i 10,0%, respektivno. U strukturi izvoza prednjače sirovine i poluproizvodi, sa najvećim udjelom aluminijuma, rude boksita i električne energije, koji su istovremeno ostvarili pozitivan saldo robne razmjene. Izvoz navedenih kategorija vrijedio je 54,1 mil.€ sa učešćem od 57,6%

u ukupnom izvozu. Rastu vrijednosti izvoza aluminijuma doprinio je porast proizvodnje i cijena aluminijuma na tržištu. Izvoz rude boksita je iznosio 15,9 mil.€, od čega se na kinesko tržište odnosi trećina izvezene vrijednosti. Uvozna komponenta ostvarila je rast kod uvoza opreme i materijala za autoput, hotelske kapacitete i druge infrastrukturne projekte. Uvoz mašina i transportnih uređaja se povećao za 35,4%, proizvoda od metala i nemetalnih minerala i gvožđa i čelika 17,1%, kao i hrane za 6,4%. Promet električne energije ostvario je pozitivan saldo u iznosu od 14,8 mil.€, kao rezultat pada uvoza za 81,8% i rasta izvoza 42,9%, čemu je doprinio rast proizvodnje za 89,1%, zbog povoljnih hidroloških prilika na početku godine. Najveći spoljnotrgovinski partneri bile su zemlje EU na koje odnosilo 44,3% ukupnog izvoza i 47,9% ukupnog uvoza. Pojedinačno, najveći spoljnotrgovinski partneri u izvozu bili su Srbija, Mađarska, Turska, Slovenija i Kina, dok su u uvozu bili Srbija, Kina, Njemačka, Italija, BiH i Grčka.

1.5 Evidentan trend rasta neto SDI i povećanje učešća u ukupnoj strukturi BDP-a u 2017.

Deficit tekućeg računa u 2017. godini u iznosu od 690,9 mil.€, pokriven je najvećim dijelom, neto prilivom stranih direktnih investicija, u iznosu od 70,1%, dok je ostatak pokriven neto prilivima portfolio i ostalih investicija, i sredstvima rezervi. U 2017. godini, zabilježen je priliv neto stranih direktnih investicija u iznosu od 484,3 mil.€ ili 11,4% BDP-a, što je 30,3% više u odnosu na 2016. godinu. Rast neto priliva rezultat je povećanih ulaganja u formi interkompanijskog duga, tj. po osnovu kredita između vlasnički povezanih kompanija, i ulaganja u kompanije i banke, uz značajno manji odliv. Ukupan priliv stranih direktnih investicija iznosio je 659,2 mil.€, dok je ukupan odliv iznosio 174,9 mil.€, što je za 44,6% manje nego u 2016. i posljedica je smanjenog povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u Crnu Goru. Rekordan priliv neto SDI, na mjesečnom nivou, zabilježen je u decembru 2017, u iznosu od 93,6 mil.€.

Tabela 4. Kapitalni i finansijski račun, u mil.eura

	2016	2017	razlika	%	Q1 2017	Q1 2018	razlika	%
KAPITALNI RAČUN	782.0	0	-782	-100,0	0	0	0	0
SALDO TEKUĆEG I KAPITALNOG RAČUNA (neto pozajmljivanje (+)/neto zaduživanje (-))	-641.2	-690.9	-49.7	7,8	-290.3	-304.5	-14.141	5,0
FINANSIJSKI RAČUN	-529.3	-690.7	-161.4	30,5	-246.7	-182.3	64.4	-26,0
Direktne investicije, neto (=aktiva-obaveze)	-371.6	-484.3	-112.8	30,3	-101.8	-50.8	51.1	-5,0
Portfolio investicije, neto (=aktiva-obaveze)	4.4	-25.6	-30.0	-675,9	-1.4	-5.3	-4,0	292,0
Ostale investicije, neto (=aktiva-obaveze)	-322.8	-278.7	44.1	-13,7	-99.1	-13.2	85,9	-87,0
Rezerve CBCG (povećanje (+)/smanjenje (-))	160.6	97.9	-62.7	-39,0	-44.3	-112.9	-68.6	155,0
NETO GREŠKE I OMAŠKE	111.8	0.2	-111.6	-99,8	43.6	122.1	78.5	108,0

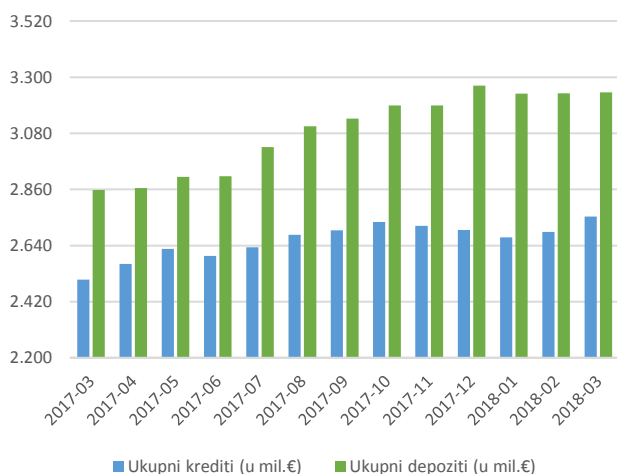
Izvor: CBCG

Na računu ostalih investicija zabilježen je neto priliv u iznosu od 278,7 mil.€, što je za 13,7% manje, zbog povećanih obaveza u sektoru države, po osnovu uzetih kredita. Neto priliv na računu portfolio investicija iznosio je 25,6 mil.€, za razliku od prethodne godine kada je ostvaren neto odliv od 4,4 mil.€. Sredstva rezervi u 2017. povećana su za 97,9 mil.€ u odnosu na stanje 31.12.2016. Prema preliminarnim podacima CBCG, saldo na finansijskom računu u prvom kvartalu 2018. godine smanjen je za 64,4 mil.€ ili 26,0%, u odnosu na prvi kvartal 2017, usljed smanjenog priliva po osnovu neto stranih direktnih investicija za oko 51,0 mil.€ ili 50,1%. Neto priliv portfolio investicija povećan je za 4,0 mil.€, dok je neto priliv po osnovu ostalih investicija smanjen za 85,9 mil.€. Sredstva rezervi u prvom kvartalu 2018. smanjena su za 112,9 mil.€ u odnosu na 31.12.2017. godine.

1.6 Finansijski sektor je stabilan i visoko likvidan, uz nastavak pozitivnih trendova

U bankarskom sektoru je prethodna godina bila uspješna, s obzirom na ostvareni značajan rast svih **monetarnih parametara** i visoku likvidnost. Koeficijent solventnosti je iznosio 16,37%, što je znatno iznad regulatornog minimuma od 10%, dok je na nivou sistema ostvaren pozitivan finansijski rezultat od 35,1 mil.€. Ukupna aktiva na agregatnom nivou je povećana za 10,34% i iznosila je 4,2 mlrd. krajem godine, što je približno ukupnom BDP-u. Ukupni krediti banaka krajem decembra 2017. godine su iznosili 2.700,6 mil.€ i ostvarili su rast od 11,8% na godišnjem nivou, čemu je doprinio rast kredita stanovništva od 10,3% i kredita privrede od 4,5%. Ukupni depoziti su dostigli visok nivo od 3.267,2 mil.€, čime su ostvarili značajan rast od 13,8%, u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Parametri kvaliteta aktive bilježe konstatno poboljšanje, što pozitivno utiče na stabilnost finansijskog sistema. Učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima je smanjeno, i u decembru 2017. godine je iznosilo 7,29%, što je za 3 p.p. manje na godišnjem nivou.

Grafik 4. Ukupni krediti i depoziti u mil.€

Rast ukupne kreditne aktivnosti je nastavljen i početkom tekuće godine, tako da je za tri mjeseca iznosio 2,0%, a na godišnjem nivou 9,9%. Krediti stanovništvu bili su najznačajniji i bilježe rast od 9,9% u martu, a krediti privrede 4,1%, posmatrano u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Ukupni depoziti bilježe rast od 13,4% pri čemu su depoziti privrede povećani za 18,5%, a depoziti stanovništva 10,2%, posmatrano sa aspekta godišnje dinamike. Trend pada kamatnih stopa je nastavljen, tako da je prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa iznosila 6,70%, što je za 0,51 p.p manje u odnosu na isti mjesec prethodne godine, a prosječna ponderisana pasivna kamatna stopa je smanjena za 0,24 p.p.

U 2017. godini je u značajnoj mjeri poboljšan regulatorni okvir za rješavanje nekvalitetnih kredita (tzv.NPL), na kome se zasniva sveobuhvatna strategija za rješavanje NPL-a, u okviru projekta „Podgorički pristup“. Izmjene i dopune Zakona, koje su usvojene prošle godine i primjenjivale se do početka maja ove godine su rezultirale smanjenjem nekvalitetnih kredita putem restrukturiranja. Zbog toga je produžen rok primjene ovog Zakona na godinu dana, što će u narednom periodu direktno uticati na smanjenje nekvalitetnih kredita i doprinijeti povećanju konkurentnosti, kako u bankarskom sektoru, tako i kod privrednih subjekata koji učestvuju u restrukturiranju duga. To će doprinijeti očekivanom rastu ukupne kreditne aktivnosti pod povoljnijim uslovima i kreiranju povoljnijeg poslovnog ambijenta.

Posmatrano na agregatnom nivou, krajem marta, nekvalitetni krediti su iznosili 200,4 mil.€, što predstavlja smanjenje od 19,3%, čime je smanjeno i učešće NPL-a u ukupnim kreditima sa 9,90 % u martu 2017. godine na 7,28% u martu ove godine.

Bankarski sektor je visoko likvidan i solventan, dok je u privredi evidentan sve veći porast međusobnih dugovanja i nelikvidnosti. Od 66.550 pravnih lica i preduzetnika, u martu je u blokadi bilo 16.688 ili 25,1%, što u poredjenju sa istim mjesecom prethodne godine predstavlja povećanje od 1,1%. U vrijednosnom smislu ukupan dug je iznosio 599,8mil.€ i smanjen je na godišnjem nivou za 3,3 %. Ukupna bilansna suma MFI-ja, u martu ove godine, je iznosila 62,4 mil.€, što predstavlja rast od 9,6% na godišnjem nivou. Ukupni krediti su iznosili 62,4 mil.€ povećani su za 11,2% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Posmatrano po sektorima, dominantan dio u iznosu od 59,9 mil.€ ili 96,0% kredita se odnosilo na stanovništvo. Pri tome, kamatne stope su veoma visoke, tako da je prosječna efektivna kamata na kredite iznosila 24,18%.

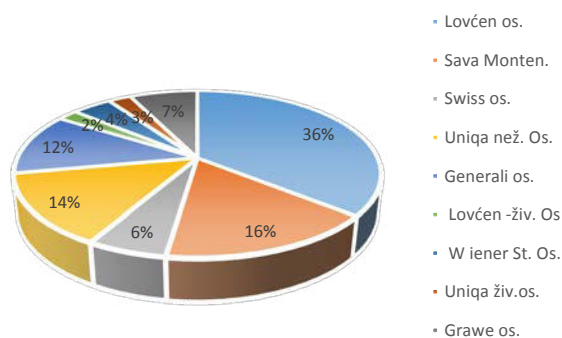
S obzirom na zadovoljavajuću likvidnost bankarskog sektora, stabilan i visok depozitni potencijal, smanjenje kamatnih stopa i poboljšanje kreditnog portfolija preko smanjenja nekvalitetnih kredita, u narednom periodu se očekuje dalji rast kreditne aktivnosti. U cilju jačanja stabilnosti finansijskog sistema i usklađivanja sa pravnom regulativom Evropske Unije u oblasti finansijskih usluga, u oktobru 2017. je usvojen Zakon o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu

potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, kojim se reguliše osnivanje, poslovanje i kontrola poslovanja najznačajnijih nebankarskih institucija, koje do sad nijesu bile obuhvaćene važećim zakonodavnim okvirom. U cilju stvaranja pretpostavki za realizaciju ovog zakona, koji će se primjenjivati od maja 2018. godine, Centralna banka je donijela set podzakonskih akata. Usvojen je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci, kojim se obezbjeđuje institucionalna i finansijska nezavisnost Centralne banke. Pored toga, prelazak na primjenu Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja (MSFI) 9, bi trebalo da rezultira strožijim načinom rezervisanja i značajno doprinese jačanju finansijske stabilnosti, što je počev od 1. januara 2018. godine postala zakonska obaveza svih banaka u Crnoj Gori.

Tržište osiguranja karakteriše stabilnost i pozitivna kretanja relevantnih pokazatelja, koja se odnose na rast premije, kao i razvoj portfolija proizvoda. Osiguravajuća društva koja obavljaju poslove osiguranja na crnogorskom tržištu su u 2017. godini ostvarila bruto fakturisanu premiju u iznosu od 81,8 mil.€, što predstavlja rast od 2,0% u odnosu na premiju ostvarenu u 2016. godini. Posmatrano prema grupama osiguranja, taj rast je generisan rastom premije životnog osiguranja, koja je iznosila 14,2 mil.€ i povećana je za 3,4%, dok je bruto premija neživotnog osiguranja iznosila 67,6 mil.€ i time ostvarila rast od 1,7% u odnosu na prethodnu godinu. Osiguravajuća društva su prošlu godinu završila sa ukupnom dobiti od 5,5 mil.€, pri čemu je izuzeto Atlas life osiguranje, koje je prestalo sa radom početkom 2018. godine i preuzeto od strane Grawe osiguranja. S obzirom da je i Merkur osiguranje pripojeno Grawe osiguranju, na crnogorskom tržištu osiguranja, trenutno posluje devet osiguravajućih društava.

U prvom kvartalu 2018. godine bruto fakturisana premija je iznosila 18,4 mil € i povećana je za 5,7% u odnosu na uporedni period. Posmatrano na mjesečnom nivou, bruto premija je u martu iznosila 7,3 mil.€, i povećana je za 4,3% na godišnjem nivou.

Grafik 5. Učešće osiguravajućih društava u premiji, u %

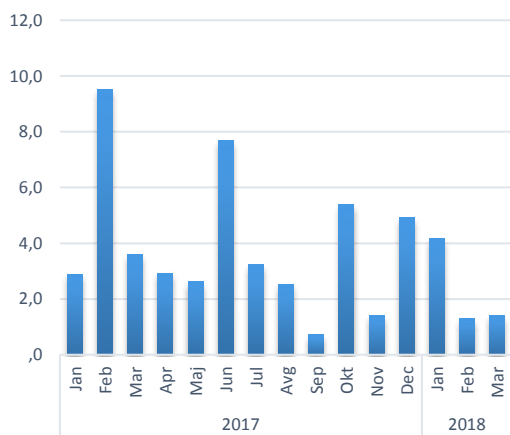
Posmatrano po tržišnom učešću društava za osiguranje, u strukturi ostvarene bruto premije nije bilo značajnijih promjena. Najveće učešće u martu ove godine i dalje ima Lovćen osiguranje sa 35,98%, Sava Montenegro osiguranje 16,29% i Uniqa neživotno osiguranje 13,83%.

Agencija za nadzor osiguranja, kao regulatorni organ, će sprovoditi aktivnosti u cilju obezbedjenja stabilnosti i razvoja osiguravajuće djelatnosti, zasnovane na zdravoj konkurenciji i jednakim uslovima poslovanja, kao i aktivnosti u cilju zaštite osiguranika.

Nastaviće se i harmonizacija i implementacija regulatornog okvira za tržište osiguranja u skladu sa direktivama EU, i međunarodnim standardima. U tom smislu, Agencija za nadzor osiguranja je u aprilu 2017. godine uradila Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obaveznom osiguranja u saobraćaju, koji je bio na javnoj raspravi do 31. maja 2017. godine, a zatim proslijeđen u dalju proceduru.

Kretanja na **tržištu kapitala** nijesu značajnije promijenjena, tako da su i dalje opterećena brojnim problemima, a posebno nedovoljnom zainteresovanošću investitora. Tražnja na tržištu kapitala je pomjerena, poslednjih godina, u korist manje rizičnih hartija od vrijednosti, posebno prema državnim obveznicama. Ukupan promet ostvaren na Montenegroberzi u 2017. godini je iznosio 47,5 mil.€, što predstavlja pad od 58,8% u odnosu na ostvareni promet u 2016. godini. Međutim, ako se izuzme primarna prodaja državnih obveznica u iznosu od 80,4 mil.€. u 2016.godini, onda je ukupan promet povećan za 36,5% u posmatranom periodu.

Grafik 6. Ukupan promet, u mil.€

U prvom kvartalu 2018. godine, ukupan promet ostvaren na Montenegroberzi je iznosio 6,9 mil.€ i smanjen je za 57,1% na godišnjem nivou. Posmatrano na mjesečnom nivou, ostvareni promet u martu je iznosio 1,4 mil.€ i povećan je za 9,2% u odnosu na prethodni mjesec, dok je na godišnjem nivou smanjen za 61,1%. Indeks MNS10 je zabilježio rast od 0,74%, u odnosu na prethodni mjesec, i našao se na vrijednosti od 782,68 indeksnih poena. Indeks MONEX je u martu zabilježio pad od 1,18% i ostvario vrijednosti od 10.087,99 indeksnih poena. Tržišna kapitalizacija je iznosila 2.935,3 mil.€, što predstavlja povećanje od 0,85% na godišnjem nivou.

Od aprila 2017. godine je ukinut indeks investicionih fondova MONEXPIF, koji je pratio kretanje cijena akcija privatizacionih fondova. Indeks MONEX predstavlja nasljednika indeksa MONEX20 koji novom metodologijom ima više kompanija u svojoj indeksnoj korpi. Novoformirani indeks MNSE10 predstavlja blue-chip indeks i u njegov sastav ulazi 10 najboljih kompanija na crnogorskom tržištu.

Novi Zakon o tržištu kapitala je usvojen u decembru 2017. godine i u primjeni je od januara 2018, što će uticati na poboljšanje regulative na tržištu i afirmativno djelovati na njegov dalji razvoj. Nova zakonska rješenja i njihovo usaglašavanje sa EU regulativom može uticati na privlačenje inostranih kompanija, u pogledu osnivanja investicionih društava u Crnoj Gori. Težiće se većoj transparentnosti tržišta, a posebno u dijelu korporativnog finansijskog izvještavanja, što bi uticalo na povećanje interesovanja investitora za ulaganje u kompanije na berzi.

2 JAVNE FINANSIJE

Prioritetni cilj Vlade u 2017. godini bila je konsolidacija javnih finansija uzrokovana brojnim izazovima kako na strani kapitalne potrošnje, koja se prvenstveno odnosi na obezbjeđenje sredstava za izgradnju prioritetne dionice autoputa Bar-Boljare, tako i na strani tekuće potrošnje, i to donošenjem nove zakonske regulative u oblasti mandatorne potrošnje, stvorivši dodatni pritisak na javnu potrošnju i povećan rizik od nestabilnosti javnih finansija. S tim u vezi, u 2017. godini otpočelo se sa sprovođenjem mjera fiskalne konsolidacije, koje će stvoriti preduslov jačanja finansijske stabilnosti države i dugoročnog ekonomskog rasta. Mjere fiskalnog prilagođavanja koje su implementirane tokom 2017. godine, shodno Planu sanacije budžetskog deficita i javnog duga, kao i dodatne mjere sadržane u Fiskalnoj strategiji, imale su za cilj povećanje javnih prihoda i stavljanje pod kontrolu javnih rashoda, što će u krajnjem doprinijeti ostvarenju suficita u 2020. godini i uspostavljanju silaznog trenda javnog duga od 2019. godine.

Mjere fiskalnog prilagođavanja na strani prihoda budžeta bazirane su na povećanju visine akcize na mineralna ulja, cigarete, etil-alkohol, gaziranu vodu sa dodatkom šećera, uvođenju akcize na ugalj (od 1.januara 2019. godine), povećanju standardne stope PDV-a za 2 p.p, naplati zaostalog poreskog duga, zadržavanju više stope poreza na dohodak fizičkih lica od 11% i ukidanju poreskih izuzeća za računarsku opremu. Sa druge strane, u cilju smanjenja ukupne budžetske potrošnje, na strani rashoda budžeta fokus je na kontrolisanju tekuće potrošnje, sa posebnim akcentom na redefinisane socijalne politike, uz redovno usklađivanje penzija. U tom smislu, mjere su kreirane na način da obezbijede pravednu i ravnomjernu raspodjelu socijalnih davanja, čime se štiti standard socijalno osjetljivih kategorija stanovništva. Takođe, uštede se će se ostvariti i u dijelu diskrecione potrošnje, kako je to definisano i Fiskalnom strategijom.

Da su pomenute mjere dale pozitivne rezultate svjedoče i kvalitativne ocjene kreditnih rejting agencija, Moody's i Standard&Poors, koje su unaprijedile izgled kreditnog rejtinga Crne Gore sa negativnog u stabilan. Rezultati su pozitivno ocijenjeni i podržani od strane međunarodnih finansijskih institucija - Međunarodnog monetarnda fonda i Svjetske banke, kao i od strane Evropske komisije.

S tim u vezi, dobijena je Garancije Svjetske banke zasnovane na javnoj politici u iznosu od 80,0 mil.€, čime je omogućeno zaduženje države u iznosu od 250,0 mil.€, pod povoljnijim uslovima i sa nižom kamatnom stopom.

Takođe, i inostrano investiciono tržište je pozitivno ocijenilo aktivnosti na sprovođenju fiskalne konsolidacije. Naime, Crna Gora je, u aprilu tekuće godine, emitovala obveznice u iznosu od 500,0 mil.€, sa ročnošću od 7 godina i kamatnom stopom od 3,375%, što predstavlja najpovoljnije uslove od kada Crna Gora izlazi na tržište euroobveznica, čime je omogućeno finansiranje obveznica koje dospijevaju na naplatu u periodu 2019-2021. godine.

U cilju povećanja konkurentnosti crnogorske ekonomije, stvaraju se uslovi za uvođenje elektronske fiskalizacije i, time, za obezbjeđenje veće naplate poreskih prihoda, smanjenje neformalne ekonomije i poreske evazije. Pri tome, ista će biti i efikasan i kvalitetan mehanizam inspekcijskog nadzora prilikom evidentiranja ostvarenog prometa.

2.1 Mjere fiskalne konsolidacije u prvoj godini primjene dale pozitivne rezultate

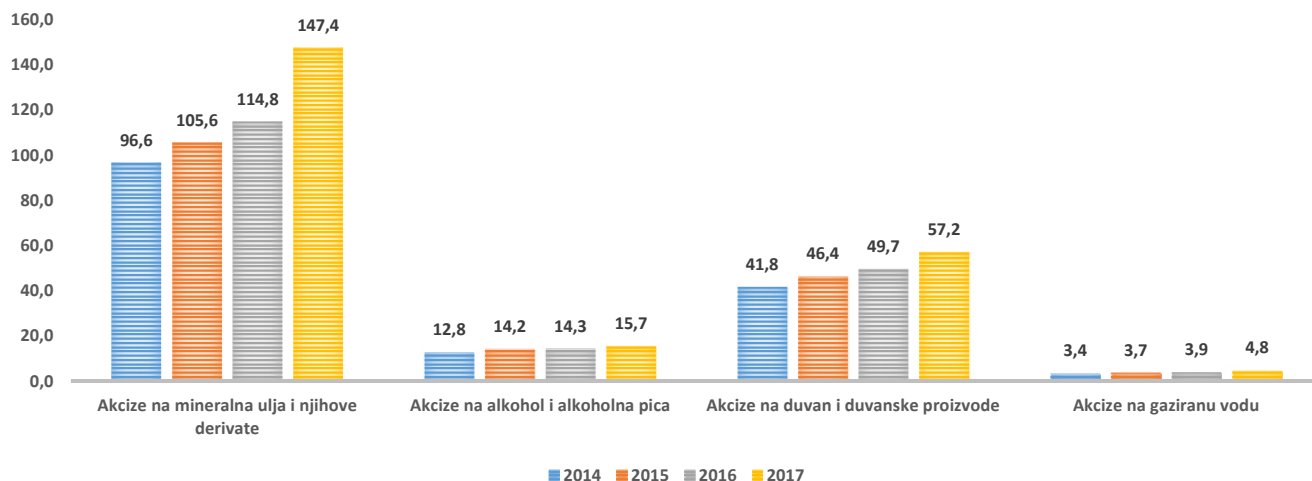
Naplata prihoda budžeta Crne Gore u 2017. godini⁴ je iznosila 1.566,3 mil.€ ili 37,0% BDP-a, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 79,2 mil.€ ili 5,3%, a razlog je sprovođenje pomenutih mjera fiskalne konsolidacije i povećana ekonomska aktivnost. U odnosu na prvobitni plan prihodi su viši za 0,9%, dok su u odnosu na plan po rebalansu iz decembra 2017. godine niži za 0,9%.

Pod uticajem povoljnih kretanja u makroekonomskom okruženju, naplata PDV je dostigla rekordan nivo i iznosila je 548,7 mil.€, što je više za 48,1 mil.€ ili 9,6% u odnosu na naplatu iz 2016. godine i 24,0 mil.€ ili 4,6% u odnosu na prvobitni plan, dok je u odnosu na plan po rebalansu neznatno niža (0,3%). Takođe, povoljna kretanja na tržištu rada,

⁴ Podaci za 2017.godinu su prema Predlogu zakona o završnom računu budžeta za 2017.godinu.

ali i sprovođenje Zakona o reprogramu poreskih potraživanja⁵ doprinijeli su rastu poreza i doprinosa na zarade za 20,9 mil.€ u odnosu na prethodnu godinu. U istom periodu i naplata akciza bilježi značajan rast, prvenstveno kao rezultat povećanja akcize na mineralna ulja i usklađivanja sa akciznim kalendarom EU akciza na duvan i duvanske proizvode. U 2017. godini akcize su naplaćene u iznosu od 225,1 mil.€, što je za 42,4 mil.€ ili 23,2% više u odnosu na naplatu iz 2016. godini i u skladu je sa planom po rebalansu. Posmatrano po strukturi po akciznim proizvodima sve kategorije akciza su zabilježile rast u odnosu na prethodnu godinu, što je prikazano na sljedećem grafiku.

Grafik 7. Naplata akciza po akciznim proizvodima, u mil.€

Svi neporeski prihodi i donacije u 2017. godini bilježe rast, izuzev naknada koje bilježe pad od 55,0 mil.€ u odnosu na prethodnu godinu, kao rezultat jednokratnog efekta naplate digitalne dividende iz avgusta 2016. godine.

Ukupni izdaci budžeta na kraju 2017. godine iznosili su 1.803,1 mil.€ ili 42,6% BDP-a za 2017. godinu (4.236,6 mil.€), od čega je finansirana tekuća budžetska potrošnja u iznosu od 1.551,3 mil.€ i kapitalni budžet 251,9 mil.€. U odnosu na prethodnu godinu, izdaci su veći za 181,1 mil.€ ili 11,2%, i to najviše zbog povećanja kapitalne potrošnje za 187,1 mil.€, kao rezultat pojačane dinamike izvođenja radova na projektu autoputa. U odnosu na prvobitni plan ukupni izdaci su viši za 17,1 mil.€ ili 1,0%, a u odnosu na plan po rebalansu 51,1 mil.€ ili 2,9%.

U odnosu na prvobitni plan, najveće negativno odstupanje zabilježeno je u dijelu Transfera za socijalnu zaštitu koji si ostvareni ispod plana u iznosu od 32,9 mil.€, što je prevashodno rezultat redizajniranja socijalne politike kroz ukidanje naknada po osnovu rođenja troje ili više djece za pojedine korisnice, ali i nižeg ostvarenja izdataka po osnovu isplate prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja i sredstava za tehnološke viškove.

Na drugoj strani, iznad plana ostvareni su Rashodi za usluge, što je u najvećoj mjeri rezultat većeg izvršenja ove kategorije rashoda u dijelu kredita i donacija. Pored navedenog, veća realizacija od planirane ostvarena je i u dijelu Bruto zarada i Ostalih izdataka.

U 2017. godini deficit budžeta iznosio je 196,9 mil.€ ili 4,6% BDP-a, kada se izuzme kategorija Otplate obaveza iz prethodnog perioda, koja se radi samog karaktera te pozicije prilikom planiranja metodološki ne uzima pri izračunu fiskalnog bilansa. Uključujući otplatu obaveza iz prethodnog perioda deficit je iznosio 236,9 mil.€ ili 5,6% BDP-a. Ovo ukazuje na to da je ostvareni deficit na nižem nivou od procijenjenog Fiskalnom strategijom 2017-2020. Takođe, viši je u odnosu na plan po rebalansu za 0,6 p.p. BDP-a, kada se izuzme kategorija Otplate obaveza iz prethodnog perioda.

Bitno je napomenuti da je glavni uzrok ostvarenja deficita povećana kapitalna potrošnja, dok je u tekućem budžetu zabilježen suficit od 15,1 mil.€ ili 0,4% BDP-a, i to prvi put nakon 2008. godine, što znači da su u 2017. godini tekući izdaci finansirani iz tekućih prihoda, a to je i bio jedan od glavnih ciljeva definisanih Fiskalnom strategijom.

⁵ U skladu sa Zakonom o reprogramu poreskog duga, naplatom potraživanja od poreskih obveznika, poreski dug je smanjen i, u odnosu na 2016. godinu, manji je za 117,0 mil.€.

Državni dug Crne Gore na dan 31.12.2017. godine, prema preliminarnim podacima, iznosio je 2.627,9 mil.€ ili 62,0% BDP-a, od čega je unutrašnji dug 413,9 mil.€ ili 9,8% BDP-a, a spoljni dug 2.214,0 mil.€ ili 52,3% BDP-a.

Dug lokalne samouprave je, na 31.12.2017. godine, iznosio je oko 131,0⁶ mil.€ ili 3,1% BDP-a, tako da je javni dug, na kraju 2017. godine iznosio 2.758,8 mil.€ ili 65,1 % BDP-a.

U odnosu na kraj 2016. godine državni dug je povećan za 224,9 mil.€, uzrokovano zaduživanjem na domaćem i međunarodnom tržištu, kao i angažovanjem kreditnih sredstava po osnovu već potpisanih kreditnih aranžmana. Na povećanje državnog duga u 2017. godini najviše je uticalo zaduživanje u iznosu od 189,4 mil.€ po osnovu dugoročnih kreditnih aranžmana uzetih kod inostranih banaka i međunarodnih finansijskih institucija za finansiranje infrastrukturnih i razvojnih projekata. Pored toga, na povećanje državnog duga u 2017. godini uticalo je i dugoročno zaduženje na domaćem tržištu u ukupnom iznosu od 65,0 mil.€, za potrebe finansiranja budžeta.

Tabela 5. Stanje duga u 2017. godini

Rb.	KATEGORIJA	Iznos u mil.€	BDP 4.236,6 ⁷ % BDP
1.	Spoljni dug	2.213,97	52,26
2.	Unutrašnji dug	413,89	9,77
3.	Ukupno državni dug (1+2)	2.627,87	62,03
4.	Dug lokalne samouprave	130,97	3,09
5.	Ukupno javni dug (3+4)	2.758,83	65,12
6.	Depoziti	70,90	1,67
7.	Ukupno državni sa depozitima (3-6)	2.556,97	60,35
8.	Ukupno javni državni sa depozitima (5-6)	2.687,93	63,44

Stanje ukupno ugovorenih **državnih garancija do kraja 2017. godine** iznosi 551,9 mil.€ ili 13,0% BDP-a. Od navedenog ugovorenog iznosa 486,4 mil.€ (11,5% BDP-a) su spoljne garancije, dok su domaće garancije iznosile 65,5 mil.€ (oko 1,5% BDP-a).

U 2017. godini Vlada je izdala garancije u ukupnom iznosu od 13,7 mil.€ i to spoljnu garanciju u iznosu od 7,0 mil.€, za potrebe realizacije projekta koji se odnosi na rekonstrukciju i unapređenje željezničke infrastrukture, kao i jednu domaću garanciju u iznosu od 6,7 mil.€ za kreditni aranžman između Regionalnog vodovoda Crnogorsko primorje i Erste banke, u cilju zamjene spoljne garancije date Abu dabi Fondu za kreditni aranžman koji je ovaj fond imao sa Regionalnim vodovodom Crnogorsko primorje.

Angažovani iznos garancija koje je Vlada Crne Gore izdala za zajmove kod inostranih kreditora iznosi oko 400,7 mil.€, dok je stanje duga po istim 262,5 mil.€ ili 6,2% BDP-a. Kada govorimo o domaćim garancijama, do kraja 2017. godine angažovano je 60,9 mil.€, dok je stanje duga po osnovu domaćih garancija na kraju 2017. godine iznosilo 50,3 mil.€ odnosno 1,2% BDP-a.

Prihodi lokalne samouprave na kraju 2017. godine iznosili su 219,1 mil.€ ili 5,2% BDP-a, i bilježe rast od 21,9 mil.€ ili 11,1% u odnosu na 2016. godinu. U odnosu na prethodnu godinu, pozitivno odstupanje bilježe naknade za 14,5 mil.€, kao rezultat bolje naplate naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta i lokalni porezi za 8,5 mil.€. U odnosu na plan, prihodi lokalne samouprave su viši za 12,7 mil.€ ili 6,2%. **Izdaci lokalne samouprave za 2017. godinu** iznosili su 209,3 mil.€ ili 4,9% BDP-a. U odnosu na 2016. veći su za 4,9 mil.€. Najveće pozitivno odstupanje zabilježeno je kod kapitalnog budžeta, kao rezultat intenzivnijih radova na lokalnoj infrastrukturi. **U 2017. godini zabilježen je suficit lokalne samouprave** u iznosu od 9,8 mil.€ ili 0,2% BDP-a, dok je otplaćeno 31,9 mil.€ obaveza iz prethodnog perioda i duga 13,2 mil.€. Kada bi se izuzela kategorija otplate obaveza iz prethodnog perioda iz obračuna bilansa lokalne samouprave, suficit lokalne samouprave bi bio na nivou od 1,0% BDP-a.

Preliminarni konsolidovani javni prihodi u 2017. iznosili su 1.785,4 mil.€ ili 42,1 % BDP-a, što je približno na nivou plana po rebalansu iz decembra 2017. godine. U odnosu na 2016. godinu veći su za 101,2 mil.€ ili 6,0%. **Rashodi javnih finansija (centralni budžet i budžet lokalnih samouprava) u 2017. godini** iznosili su 2.012,5 mil. €. ili 47,5% BDP-a, što

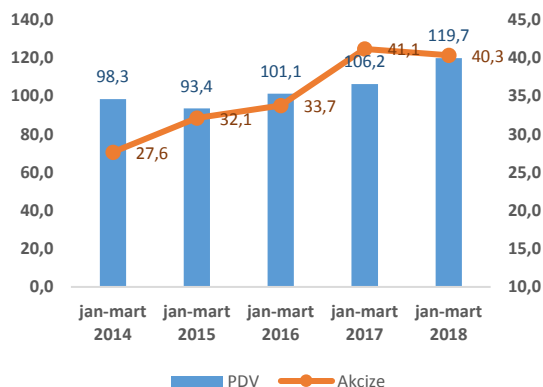
⁶ U stanje duga jedinica lokalne samouprave nije uključen dug u iznosu od 36,0 mil.€, jer je isti uključen u stanje spoljnog duga.

⁷ Procjena BDP-a za 2017. godinu prema preliminarnim podacima MONSTAT-a.

predstavlja rast od 4,7% u odnosu na plan ili 2,1 p.p. BDP-a, pri čemu rashodi centralnog budžeta čine 89,6% ukupnih rashoda, a ostatak od 10,4% se odnosi na lokalnu samoupravu. **Gotovinski deficit javnih finansija** iznosio je 227,1 mil € ili 5,4% BDP-a.

2.2 U prvom kvartalu 2018. godine naplata prihoda viša za 33,5 miliona eura

Grafik 8. Kretanje PDV-a i akciza, u mil.€

Prihodi budžeta u I kvartalu 2018. godine⁸ ostvareni su u iznosu od 327,4 mil.€ (7,4% BDP-a) što je u odnosu na isti period prethodne godine više za 29,8 mil.€ ili 10,0%. Povećanje prihoda u odnosu na prvi kvartal prethodne godine rezultat je više naplate prihoda po osnovu poreza na dodatu vrijednost za 13,5 mil.€ (12,7%), doprinosa za 8,9 mil.€ (10,3%) i poreza na dobit pravnih lica od 4,9 mil.€ (25,1%) što je posljedica povećanja standardne stope PDV-a za 2 p.p., izmirenja obaveza po osnovu reprograma poreskog duga, kao i rasta ekonomske aktivnosti. U istom periodu, neporeski prihodi bilježe rast, i to takse za 16,6% i naknade 25,2%. Jedina kategorija koja bilježi trend pada u odnosu na plan su akcize na duvan. Ipak, imajući u vidu da su naša fiskalna opterećenja na duvan i dalje

značajno niža nego u državama EU, daljim analizama utvrdiće se da li postoji prostor za eventualno usporavanje usklađivanja akciznog kalendara.

Izdaci budžeta u posmatranom periodu iznosili su 397,5 mil.€ ili 9,0% procijenjenog BDP-a za 2018. godinu (4.397,7 mil.€) od čega je finansirana tekuća budžetska potrošnja u iznosu od 381,7 mil.€ i kapitalni budžet 15,8 mil.€. U odnosu na prvi kvartal prethodne godine, izdaci su povećani za 29,4 mil.€ (8,0%), dok su u odnosu na plan niži 39,8 mil.€ ili 9,1%. U strukturi izdataka, tekući budžetski izdaci su ostvareni približno na nivou planiranih, dok je Kapitalni budžet realizovan ispod plana zbog nižeg inteziteta izvođenja radova u zimskim mjesecima. U odnosu na prvi kvartal 2017. godine kapitalni budžet je viši za 5,8 mil.€. Kao rezultat kretanja prihoda i rashoda u prvom kvartalu 2018. godine, **deficit centralnog budžeta** iznosio je 70,1 mil.€ (1,6% BDP-a), i niži je 0,4 mil.€ od deficita ostvarenog u I kvartalu 2017. godine. Otplata duga iznosila je 99,8 mil.€.

Na kraju prvog kvartala 2018. godine ukupan državni dug iznosio je 2.665,3 mil.€ (ili 60,6 % BDP-a) i povećan je za 37,4 mil.€ u odnosu na kraj 2017. godine, prvenstveno uslijed emisije državnih zapisa. Državni dug uključujući depozite povećan je na 2.592,9 mil.€, pri čemu je odnos prema planiranom BDP-u 59,0%, što znači da je taj relativni pokazatelj poboljšan u odnosu na stanje sa kraja 2017. godine.

Tabela 6. Stanje duga na kraju I kvartala 2018. godine

RB.	KATEGORIJA	IZNOS U MIL.€	BDP 4.397,7 ⁹	% BDP
1.	Spoljni dug	2.196,1		49,9
2.	Unutrašnji dug	469,2		10,7
3.	Ukupno državni dug (1+2)	2.665,3		60,6
4.	Depoziti	72,4		1,6
5.	Ukupno državni sa depozitima (3-4)	2.592,9		59,0

Tokom prvog kvartala 2018. godine zaključena su tri kreditna aranžmana i to:

- za projekat jačanja institucija i poljoprivrede Crne Gore 2 „MIDAS 2“, sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (IBRD), u iznosu od 30,0 mil.€;
- za projekat "Unapređenje poreske administracije", sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (IBRD), u iznosu od 14,0 mil.€;

⁸ Prema posljednjim raspoloživim podacima naplata prihoda budžeta u periodu januar-april 2018. godine bilježe rast u odnosu na plan za 9,3 mil.€ ili 2,0%.

⁹ Procjenjeni BDP za 2018. godinu u iznosu od 4.397,7 mil.€ dat je u Programu ekonomskih reformi za period 2018-2020.

- za potrebe Ministarstva odbrane, za nabavku tri helikoptera, sa Export Development Canada (EDC), u iznosu od 26,6 mil.€;

U skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o budžetu za 2018. godinu, planirano je zaduženje za finansiranje budžeta, otplate duga i stvaranje rezerve u ukupnom iznosu od 440,0 mil.€, od čega se 250,0 mil.€ odnosi na realizaciju kreditnog aranžmana, koji je podržan garancijom Svjetske banke zanovanoj na javnoj politici, dok se 190,0 mil.€ odnosi na zaduženje za potrebe izgradnje auto-puta Bar-Boljare. Osim toga, Vlada ima mogućnost dodatnog zaduženja od 500,0 mil.€ za potrebe refinansiranja i/ili otkupa duga, troškove refinansiranja i stvaranja rezerve. Takođe, u 2018. godini, Zakonom je predviđeno i zaključivanje drugih kreditnih aranžmana za finansiranje različitih razvojnih projekata.

Kada su u pitanju državne garancije, Zakonom o budžetu za 2018. godinu planirano je zaključenje spoljnih garancija u iznosu od 27,0 mil.€ i to:

- za kreditni aranžman između Crnogorskog elektroenergetskog sistema i Njemačke banke za razvoj (KfW), za projekat razvoja elektroenergetskog sistema na poluostrvu Luštica, u iznosu do 20,0 mil.€ ;
- za kreditni aranžman između Željezničke infrastrukture Crne Gore i Evropske Investicione banke, za projekte koji se odnose na rekonstrukciju i unapređenje željezničke infrastrukture, u iznosu do 7,0 mil.€.

Prihodi lokalne samouprave u I kvartalu 2018. godine iznosili su 38,4 mil.€ (0,9% BDP-a) i bilježe rast u odnosu na isti period 2017. godine za 3,5 mil.€ ili 10,2%. Najznačajnije pozitivno odstupanje u odnosu na I kvartal prethodne godine zabilježeno je kod lokalnih poreza za 2,3 mil.€ i poreza na promet nepokretnosti za 1,4 mil.€. U odnosu na plan, prihodi lokalne samouprave su veći za 0,5 mil.€ ili 1,3%. **Rashodi lokalne samouprave** u istom periodu 2018. godine iznosili su 42,5 mil.€ (1,0% BDP-a) što je za 3,3 mil.€ (8,3%) više u odnosu na I kvartal prethodne godine. U odnosu na plan rashodi su viši za 12 mil.€ prevashodno zbog metodološkog tumačenja stavke Otplate obaveza iz prethodnog perioda koja se u izvršenju prikazuje kao rashod lokalne samouprave, dok je u planu ova stavka prikazana kao dio otplate duga. Ostvareni rashodi bili bi na nivou planiranih kada bi se ova stavka isključila iz izdataka lokalne samouprave. Za prva tri mjeseca 2018. godine zabilježen je **deficit lokalne samouprave** u iznosu od 4,2 mil.€ ili 0,1% BDP-a.

Javni prihodi u prvom kvartalu 2018. godine iznosili su 365,8 mil.€ (8,3% BDP-a) i u odnosu na uporedni kvartal 2017. godine naplata je viša za 33,5 mil.€ (10,1%). **Javna potrošnja** u istom periodu 2018. godine iznosila je 440,1 mil.€ (10,0% BDP-a) i povećana je za 32,7 mil.€ (8,0%) u odnosu na prvi kvartal prethodne godine. **Deficit javnih finansija** na kraju prvog kvartala 2018. godine je 74,3 mil.€ ili 1,7% BDP-a i niži je za 0,8 mil.€ u odnosu na deficit u istom periodu 2017. godine.

3. SEKTORSKE POLITIKE

Stvaranje konkurentnog ekonomskog sistema koji će, na dugi rok, obezbijediti održiv ekonomski rast i razvoj, uslovljeno je sprovođenjem započetih strukturnih reformi i realizacijom odgovarajućih sektorskih politika. S tim u vezi, kao odgovor na razvojni imperativ, implementiraju su sistemski rješenja u pravcu unapređenja poslovnog ambijenta, finansijske i institucionalne podrške razvoju preduzetništva, odnosno sektora malih i srednjih preduzeća, unapređenja radnog zakonodavstva, penzijskog sistema, zdravstva, obrazovanja, te postizanja veće efikasnosti i produktivnosti državne uprave. S druge strane, poseban značaj imaju aktivnosti na unapređenju fizičke infrastrukture, kao i aktivnosti na valorizaciji značajnog prirodnog potencijala, posebno u sektorima energetika, poljoprivreda i turizam.

3.1. SEKTOR PREDUZEĆA

3.1.1. Privatizacija i javno- privatno partnerstvo

Ostvarivanje većeg privrednog rasta, otvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanje, povećavanje investicija i izvoza, stvaranje boljih uslova za rast životnog standarda stanovništva, uz povećanje konkurentnosti crnogorske privrede, očekivani su efekti od privatizacionih aktivnosti.

U 2017. godini, zaključen je Ugovor o dugoročnom zakupu Komplexa HTP "Ulcinjaska Rivijera" AD - Ulcinj, sa Konzorcijumom Karisma. Predmet ugovora su hoteli "Olimpic" i "Bellevue" sa pripadajućim zemljištem. Period trajanja zakupa je 30 godina. Tenderi za privatizaciju Luke Bar, AD Bar i AD Montecargo – Podgorica, za koje je ponude dostavio ponuđač OT LOGISTICS S.A Poljska, proglašeni su neuspjelim, jer je procijenjeno da ponuđeni uslovi neće doprinijeti ostvarivanju ciljeva privatizacije, odnosno ciljevima ekonomske politike Crne Gore.

Planom privatizacije za 2018. godinu, predviđene su privatizacione aktivnosti privrednih subjekata koje su u potpunosti ili u najvećem dijelu formalno uređene, bez neriješenih pravnih i pitanja restitucije. Pritom, akcenat je na lokatitetima i društvima za koja postoji interesovanje investitora. Predviđena je priprema i sprovođenje javnih tendera za privatizacije privrednih društava, a koje nijesu uspjele u prethodnom periodu: Institut „dr Simo Milošević“ – AD Igalo (prodaja akcija i/ili dokapitalizacija) i HG „Budvanska rivijera“ – AD Budva (prodaja akcija nakon restrukturiranja).

Kroz institut javno-privatnog partnerstva, sprovodiće se započeti i najavljeni procesi valorizacije turističkih lokaliteta: VTK „Mediteran“, Žabljak (očekuje se početak pregovora sa jedinim ponuđačem na međunarodnom javnom tenderu za izdavanje u dugoročni zakup vojno-turističkog kompleksa "Mediteran", Žabljak); Kolašin 1600, Kolašin (pregovori su u finalnoj fazi usaglašavanja teksta Nacrta ugovora), Ada Bojana, Ulcinj – turistička valorizacija lokaliteta kroz razvoj, izgradnju, finansiranje i upravljanje ekskluzivnim turističkim kompleksom i dugoročni zakup ostrva Ada; Uvala Masline – Bušat za rt Odrač, Bar; Lokalitet koji se nalazi između Njivica i ušća Sutoutine, Herceg Novi; Lokalitet „Donja Arza“, Herceg Novi; Lokalitet „Kabala for“, Herceg Novi; lokacija „Mrkovi – Bijela Stijena“, Luštica, Herceg Novi; Turistički kompleks Ecolodge Lovćen, Nacionalni park Lovćen, Cetinje; Skijalište „Savin kuk“, Žabljak, kao i lokaliteti obuhvaćeni Prostornim planom posebne namjene „Bjelasica i Komovi“ – Cmiljača i Žarski, opštine Mojkovac i Bijelo Polje.

Modelom berzanske prodaje ponudiće se dio akcija sljedećih društava: AD „Papir“ - Podgorica; AD „Agrotransport“ – Podgorica; HTP „Berane“ AD – Berane; AD „Dekor“ – Rožaje; AD „Metal produkt“ – Podgorica; AD „Montenegro turist“ – Budva i „Crnogoracoop“ AD – Danilovgrad.

U toku je javna rasprava o Nacrtu zakona o javno –privatnom partnerstvu. Radi se o sistemskom zakonu u skladu sa kojim će se realizovati krupni strateški infrastrukturni i ostali projekti za koje postoji interesovanje privatnog sektora, a koji su, istovremeno, od državnog interesa. Predviđeno je, između ostalog, osnivanje Agencije za investicije, u kojoj će se objediniti poslovi tri institucije – Sekretarijat za razvojne projekte, Agencija Crne Gore za promociju stranih investicija (MIPA) i Komisija za koncesije.

3.1.2. Biznis okruženje

3.1.2.1. Unapređenje poslovnog ambijenta

Adekvatan poslovni ambijent, podsticajan za investiranje i razvoj preduzetništva kreira se realizacijom odgovarajućih mjera i aktivnosti, uz unapređenje administrativnih kapaciteta, a sve u cilju podizanja nivoa ekonomije i time, povećanje standarda građana, uz otvaranje novih radnih mjesta.

Crna Gora je u Izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja Doing business za 2017. godinu, zauzela 42. mjesto od 190 rangiranih zemalja, što predstavlja napredak za devet pozicija. Indikator, na osnovu kojeg je naša zemlja napredovala sa 167. na 147. mjesto, odnosi se na lakoću i troškove dobijanja priključka na elektroenergetsku mrežu. Crna Gora je ostvarila napredak u indikatoru izdavanja građevinskih dozvola, gdje je zabilježen napredak za 15 pozicija. Osim toga, napredak je ostvaren i u oblasti registracija nepokretnosti, za dva mjesta, kao i tri mjesta u rješavanju problema insolventnosti. Prema pomenutom izvještaju, u budućem periodu, neophodno je posvetiti se snažnoj zaštiti imovinskih prava, kao i jačanju antikoruptivnih mjera.

Tabela 7. Lakoća poslovanja - ranking

	2008	2018
Albanija	136	65
Bosna i Hercegovina	105	86
Kosovo		40
Makedonija	75	11
Crna Gora	81	42
Srbija	86	43

Izvor: www.doingbusiness.org/ranking

Istovremeno, kreditne rejting agencije Moody's i Standard&Poors su u izvještajima za I kvartal 2018. godine potvrdile ocjenu rejtinga B1 odnosno B+/B za Crnu Goru, a dominantno ga opredjeljuju investicije u oblasti turizma i energetike koje podstiču ekonomski rast, uz rastući potencijal u oblasti strukturnih reformi.

Indeks procjene ekonomskih sloboda, za 2018. godinu, prema Heritage fondaciji iznosi 64,3 za Crnu Goru, što predstavlja 68. poziciju i rast od 2,3 poena, uglavnom kao rezultat fiskalne stabilnosti zemlje. Prema pomenutom indeksu, Crna Gora je na 33. mjestu među 44 zemlje Evrope, dok je ukupni rezultat viši u odnosu na svjetski prosjek.

Na lokalnom nivou nastavlja se sa realizacijom mjera, definisanih dokumentima od strateškog značaja (Program ekonomskih reformi Crne Gore 2018-2020 i Pravci razvoja Crne Gore za period 2018-2021). Imajući u vidu potrebe građana, privrednih društava, preduzetnika i drugih pravnih lica sa jedne i obaveze javne uprave i državnih organa sa druge strane, u skladu sa izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi, ova oblast biće koncipirana kao sistem instrumenata koji će pojednostaviti komunikaciju sa državnim organima, ali i adekvatno odgovoriti na stvarne i projektovane potrebe pomenutih strana. Dopune se odnose i na obavezu organa da umjesto aplikativnog rješenja pripremi elektronsku uslugu za prijem svih vrsta podnesaka i da ona bude obezbijeđena i u formi pristupačnoj licima sa invaliditetom.

U martu je usvojena Strategija trgovinskih olakšica 2018-2022. godine, kojom je predviđeno pojednostavljenje procedura u cilju smanjenja vremena i troškova koji nastaju prilikom transporta robe između država. Sniženje troškova treba da dovede do diverzifikacije izvoza po zemljama i proizvodima, kao i do jeftinijeg uvoza i izvoza na ostala tržišta, pa samim tim i poveća konkurentnost naših preduzeća.

Pored toga:

- Usvojene su izmjene i dopune Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, a koje se, prije svega, odnose na nemogućnost priključenja objekta na infrastrukturu, bez odgovarajuće građevinske dozvole i revidiranog glavnog projekta;
- Postupak biznis licenciranja se i dalje realizuje i eRegistar trenutno sadrži 540 licenci, dozvola i odobrenja za obavljanje privrednih djelatnosti koje izdaje 36 institucija;
- Na Portalu eUprave trenutno je dostupna 101 elektronska usluga za pravna lica, od čega su 54 usluge elektronskog tipa koje omogućavaju elektronsko podnošenje zahtjeva. Od početka 2018. godine na portalu e-uprave kreirano je 28 novih usluga i taj trend se nastavlja. Takođe, očekuje se da će usvajanje novog Zakona o privrednim društvima omogućiti kreiranje elektronskih usluga iz oblasti usluga koje pruža Centralni registar privrednih subjekata;
- "Analiza procjene uticaja propisa" (RIA) primjenjuje se u kontinuitetu, čime se vrši realna procjena administrativnih opterećenja, a samim tim i preventivno djeluje sa aspekta biznis barijera;
- Zaključno sa III kvartalom 2017. godine, realizovana je 1.231 preporuka od ukupno prihvaćenih 1.446 preporuka, odnosno stepen realizacije iznosi 85,13%.

3.1.2.2. Sektor malih i srednjih preduzeća

Prema podacima Poreske uprave (PU), broj MMSP u 2017. godini je 25,991 hiljada, što je povećanje od 39,5% u odnosu na 2011. godinu. Većina preduzeća je u sektoru trgovina (30,9%), zatim usluge pružanja smještaja i hrane (12,4%), građevinarstvo (10,7%), prerađivačka industrija (8,4%) i saobraćaj (5,1 %). U ukupnim investicijama u osnovna sredstva, koje su iznosile 652,8 mil. € u 2016. godini, učešće MSP je bilo oko 56,7%. Istovremeno, učešće prometa MSP u ukupnoj vrijednosti iznosilo je 77,2%, a bruto dodate vrijednosti MSP 70,5 %. U ovom sektoru zaposleno je više od 75 % ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori. Broj zaposlenih je u mikro preduzećima iznosio je 50.946 (30,92%), u malim 38.794 (23,55%), a u srednjim preduzećima 34.912 (21,19%).

Za razvoj ovoga sektora, od posebnog značaja je olakšavanje pristupa unaprijedenim šemama kredita i faktoring aranžmana, korišćenje grant šema za razvoj klastera, dalja implementacija garantnog aranžmana COSME programa i razvoj novog finansijskog instrumenta ulaganja u vlasnički kapital. Planirana ponuda unaprijedenih i novih finansijskih instrumenata, njihovi uslovi i procedure, doprinijeće većoj tražnji, unapređenju znanja za započinjanje biznisa i upravljanje finansijama, rastu i razvoju preduzeća i klastera i korišćenju novih izvora finansiranja. Osim toga, i pružanje nefinansijske podrške MSP je od velikog značaja, a obezbjeđuje se kroz proces edukacije i pružanje usluga poslovnog savjetovanja. Takođe, u pripremi je i nova Strategija za razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori za period 2018 – 2022. godine.

Poseban fokus u 2017. godini bio je na kreditnoj podršci IRF-a, koja je iznosila 157,92 mil. €, čime je omogućena realizacija 407 projekata. Kreditna podrška IRF-a je nastavljena i, u periodu od 01.01.2018. do 16.05.2018. godine, odobreno je ukupno 137 dugoročnih i kratkoročnih plasmana u vrijednosti od 64,9 mil.€, što je za 25 % više u odnosu na isti period prethodne godine. Plasiranim sredstvima pružena je podrška otvaranju/očuvanju 4.129 radnih mjesta. Inače, planirani iznos plasmana za 2018. godinu je 140,0 mil. €, tako da je do sada realizovano 46% godisnjeg plana.

IRF će i u 2018. godini, uz dodatne stimulacije, odobravati kredite u opštinama sjevernog regiona i onima koje su ispod prosjeka razvijenosti na nivou Crne Gore, zatim za realizaciju projekata koji zapošljavaju pet ili više novih osoba, onima koji kao sredstvo obezbjeđenja ponude bankarsku garanciju i preduzećima koja redovno izmiruju svoje poreske obaveze (sa "Bijele liste"). Za projekte koji će se finansirati iz sredstava EIB-a, kamatna stopa će biti niža za 0,5% u odnosu na definisane. U okviru Inoviranog programa za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, u 2017. godini finansirano je 35 kredita, ukupne vrijednosti 205,0 hilj. €, namijenjenih otvaranju 41 novog radnog mjesta, dok je u 2018. godini, za realizaciju ovog programa, opredijeljeno je 500,0 hilj. €. Do sada je odobreno 20 kredita, ukupne vrijednosti 135,0 hilj. €, namijenjenih otvaranju 27 novih radnih mjesta.

3.1.3. Mrežne industrije

3.1.3.1. Energetika

Država vraća svoj vlasnički udio u Elektroprivredi Crne Gore (EPCG) na nivo prije djelimične privatizacije i dokapitalizacije iz 2009. godine¹⁰. Time se, uz povratak upravljačkih prava, između ostalog, stvaraju uslovi za intenziviranje investicija u veće proizvodne objekte EPCG. U tom smislu, u narednom periodu, dodatno će se razraditi i realizacija trogodišnjeg investicionog plana EPCG. Radiće se i na obnavljanju interesovanja za izgradnju hidroelektrana na Morači i HE Komarnica.

U fokusu Vladine politike je razvoj kompletnog termoenergetskog kompleksa u Pljevljima. U tom smislu, izvršiće se ekološka rekonstrukcija prvog bloka TE Pljevlja i, paralelno, toplifikacija grada (u toku je izrada idejnog projekta). Nakon rekonstrukcije, ova elektrana će moći da radi narednih 20 godina. Ukupna vrijednost Projekta iznosi 63,6 mil.€, od čega se na TE odnosi 40,0 mil.€, koje će obezbijediti EPCG. Sama ekološka rekonstrukcija podrazumijeva i izgradnju jedne toplotne stanice, dok će finansiranje izgradnje primarne i sekundarne toplotne mreže biti realizovano u koordinaciji Vlade, Opštine Pljevlja i EPCG. Uz drugačiju finansijsku konstrukciju i tehničko rješenje od prvobitno planiranih, gradiće se drugi blok TE Pljevlja.

Završen je postupak vlasničkog povezivanja kompanija Rudnik uglja Pljevlja (RUP) i Elektroprivrede Crne Gore (EPCG)¹¹. Integracijom RUP-a u sistem EPCG, stvoreni su organizacioni, tehnički i finansijski preduslovi za realizaciju plana aktivacije preostalih nalazišta uglja u Pljevaljskom ugljenom basenu, a sve u cilju postizanja veće sinergije i optimizacije rada subjekata termoenergetskog sektora, kao i obezbjeđenja kontinuiranog snabdijevanja ugljem TE Pljevlja, u dugom roku. Inače, glavni uslov za dodatnu profitabilnost drugog bloka TE je objedinjavanje termoenergetskog bloka u Pljevljima, jer se time stvaraju pretpostavke za razvoj i investiranje u nove kapacitete, bilo samostalno ili u okviru zajedničkih ulaganja sa inopartnerima.

Udio energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije, prema nacionalnom cilju, treba da iznosi 33% u 2020. godini. U 2015. godini ovaj udio je iznosio 31,7%. Planom izdavanja energetske dozvole za 2018. godinu predviđeno je izdavanje energetske dozvole na osnovu ranije podnijetih zahtjeva, a koji se odnose na izgradnju solarnih elektrana, rekonstrukciju postojećih malih hidroelektrana i valorizaciju energetske potencijala hidrotehničkih sistema. Bez obzira na činjenicu da su se Fid-in tarife (podsticajne otkupne cijene po proizvedenom kWh iz OIE) i u Evropi pokazale kao najbolji način da država krene u iskorišćavanje obnovljivih izvora energije, preispituje se uvođenje drugih vrsta podsticaja, kao što su aukcije ili premije. U tom smislu, izvršiće se izmjene Zakona o energetici, u cilju smanjenja podsticaja za energiju iz obnovljivih izvora, što neće važiti za postojeće povlašćene proizvođače.

Objavljen je javni poziv za davanje u zakup zemljišta u državnoj svojini na lokalitetu Briska Gora – Opština Ulcinj radi izgradnje solarne elektrane, minimalne instalisane snage 200 MW. Planirani iznos investicije je oko 300,0 mil.€. Tenderom se predviđa mogućnost zaključivanja ugovora o garantovanom otkupu električne energije po tržišnim uslovima, čime se izbjegava mogućnost preuzimanja rizika od strane države u smislu uticaja na rast cijena električne

¹⁰ U skladu sa Ugovorom o izvršenju Put opcije između Crne Gore i A2A, a koji podrazumijeva ubrzano izmirivanje obaveza kompaniji A2A, Država je, nakon uplate prve tranše u iznosu od 68,9 mil. € za otkup 17.252.885 akcija, postala vlasnik 70,16% EPCG. Osnovnom varijantom Ugovora predviđeno je da drugo sticanje akcija od strane Države bude obavljeno u maju 2019. godine za iznos od 39,9 mil. € za 8.826.438 akcija. Preostale akcije, kroz dvije tranše u julu 2018. i julu 2019. godine steći će EPCG kroz mehanizam sticanja sopstvenih akcija, u skladu sa Zakonom o privrednim društvima. Ukupan iznos za koji će Država otkupiti akcije od italijanske kompanije A2A diskontovan je sa 250,0 mil. € na 230,6 mil. €, po diskontnoj stopi koja odgovara parametrima zaduženja države sa odgovarajućim rokom dospijanja.

¹¹ Okončan je postupak dobrovoljne javne ponude za preuzimanje RUP-a od strane EPCG, koja je postala vlasnik 4,9 miliona akcija RUP-a (96,78% ukupnog broja akcija sa pravom glasa u RUP-u), a koje su prijavljene na dobrovoljnu javnu ponudu. Vlasnici ostalih akcija, u skladu sa Zakonom o preuzimanju akcionarskih društava, imaju pravo da ponude svoje akcije na otkup po istim uslovima po kojima je izvršeno preuzimanje.

energije za potrošače u Crnoj Gori. Inače, izgradnjom ove elektrane značajno će se povećati procenat iskorišćenja obnovljivih izvora za proizvodnju energije, a takođe i sigurnost snabdijevanja električnom energijom.

Crna Gora je odlučna da se razvija kao energetska čvorište u regionu. U tom smislu, treba istaći aktivnosti na izgradnji dijela trase transbalkanskog elektroprenosnog koridora, uporedo sa realizacijom projekta povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom koji će biti pušten u probni rad krajem ove godine. Jadransko-jonski gasovod (IAP), kao dio Južnog gasnog koridora, prepoznat je kao najrealnija opcija za gasifikaciju Crne Gore. Očekuje se dalja podrška Evropske unije i Energetske zajednice u cilju pozicioniranja IAP projekta na listu projekata od zajedničkog interesa.

Proces istraživanja nafte i gasa u crnogorskom podmorju teče u skladu sa radnim programom koji je sastavni dio ugovora o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika. Pri kraju je izrada elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu za seizmička istraživanja. Planirano je da se drugi tender za istraživanje nafte i gasa u crnogorskom podmorju raspiše u narednoj godini.

Energetska efikasnost. U proteklih devet godina, kroz dva projekta primjene mjera energetske efikasnosti, i to: Energetska efikasnost u Crnoj Gori i Program energetske efikasnosti u javnim zgradama, uloženo je 35,0 mil.€ i rekonstruisano 48 objekata u sektorima obrazovanje i zdravstva. Implementacija ovih projekata je nastavljena, tako da će za realizaciju druge faze oba programa tokom 2018. godine, biti izdvojeno oko 11,0 mil.€, za rekonstrukciju i adaptaciju 11 objekata. Inače, podaci o ostvarenim uštedama električne energije pokazuju da je u rekonstruisanim objektima preko 60% manja potreba za energijom. Obezbjedenjem sredstava iz kredita Svjetske banke u iznosu od 6,0 mil.€, stvoreni su uslovi da se nastavi sa implemenatcijom mjera energetske efikasnosti u zdravstvenim objektima. Kredit će se koristiti za adaptaciju do 18 zdravstvenih objekata i kreiranje održivog sistema finansiranja projekata energetske efikasnosti u javnom sektoru. Održivi sistem finansiranja omogućiće da se radovi na primjeni mjera energetske efikasnosti u drugim objektima finansiraju iz ušteda koje su ostvaruju u adaptiranim objektima. Početak novog projekta planiran je za septembar 2018. godine.

3.1.3.2. Transport

Saobraćajna politika predstavlja jednu od osnovnih komponenti ukupne ekonomske politike države koja doprinosi socijalnoj, teritorijalnoj i privrednoj koheziji i teži da osigura efikasan saobraćajni sistem koji je primjeren potrebama i građana i privrede, uz zaštitu životne sredine, prirodnog i kulturnog nasleđa i smanjenje emisije štetnih gasova. Saobraćaj je posljednjih 20-tak godina uz pomoć tehnoloških i informacionih promjena značajno doprinio dinamiziranju privrednog života i postao najvažnija karika logističkog lanca, što govori u prilogu značaja integralnog sagledavanja segmenta saobraćaja i njegovog uticaja na ukupni privredni razvoj i stvaranje konkurentne prednosti države. U Crnoj Gori još uvijek nije dovoljno razvijena savremena infrastruktura, ali i nedovoljno je zastupljena analiza tržišta, uključujući benchmarking analizu, koje bi omogućile blagovremeno usvajanje najboljih iskustava drugih. U cilju podizanju nivoa kvaliteta usluga i nivoa bezbjednosti i interoperabilnosti, sprovode se značajne aktivnosti u svim oblastima saobraćaja.

Donijeće se Strategija razvoja saobraćaja za period 2018 - 2035. godine (urađen je Nacrt) kojom će se, radi unapređenja ekonomske efikasnosti, sigurnosti, povezanosti i ekološke održivosti saobraćajnog sistema, uz istovremeno usaglašavanje sa nacionalnim i propisima Evropske unije u ovoj oblasti, uspostaviti održivi starteški okvir i temelji budućeg razvoja sektora saobraćaja i utvrditi stanje različitih oblasti saobraćaja, definisati koncept razvoja i dugoročne ciljeve za razvoj saobraćajnog sistema, za period 2018-2035. godine.

Crna Gora radi na projektima i koridorima koji su potpuno usklađeni sa Glavnom TEN-T mrežom. Uz podršku EU, sprovodi se takozvana Agenda povezivanja, u skladu sa kojom su se države Zapadnog Balkana obavezale da razviju ključne koridore koji će ih povezivati, međusobno i sa zemljama EU. Crna Gora je kandidovala dva projekta za ko-finansiranje iz trećeg poziva za infrastrukturne projekte Investicionog okvira za Zapadni Balkan. Bespovratna sredstva

u iznosu od 40,0 mil.€ bi se utrošila za prioritetnu komponentu dijela obilaznice Budva u dužini od oko 13 km, sa dvije petlje i pristupnim putem, koja je dio jadransko-jonskog koridora. Sredstva u iznosu od 20,0 mil.€ bi se usmjerila na dalju rekonstrukciju i modernizaciju pruge Bar-Vrbnica: za generalni remont gornjeg stroja pruge na dijelu pruge Lutovo-Podgorica; sanaciju čeličnih mostova iz prve grupe prioriteta; nabavku tri elektromotorna voza za lokalni putnički saobraćaj i generalni remont i opremanje radionica i depoa za održavanje voznih sredstava u Podgorici, Baru i Nikšiću.

Na prioritetnoj dionici Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare, radovi se različitim intezitetom izvode duž čitave trase. Izvođaču radova je do sada plaćeno 161.915.471,23 € na ime avansa i 244.793.626,41€ za obim stvarno izvedenih radova na terenu. Prema procjenama izvođača radova, u ovoj godini će, u skladu sa definisanom metodologijom mjerenja elemenata za plaćanje, plaćeni iznos za obim izvedenih radova na terenu iznositi preko 200,0 mil. €. Činjenica da na trasi, zbog konfiguracije terena, postoji 20 mostova ukupne dužine oko 5,91 km, 16 dvocjevnih tunela ukupne dužine 17,95 km, a otvorena trasa je projektovana na dužini od oko 17 km, koja govori o izazovima i zahtjevima za Izvođača radova, kao i o stepenu odgovornosti i obimu posla za sve subjekte uključene u praćenje realizacije Projekta. Do sada je izdato 18 građevinskih dozvola od 19 za izvođenje glavnih građevinskih radova, a 9 građevinskih dozvola za izvođenje radova na odlagalištima viška materijala iz iskopa. U toku maja 2018. godine na Projektu je bilo angažovano 3.622 radnika. Od ovog broja je 2.396 Kineza, 210 domaćih radnika, 48 radnika je stranih državljana, dok je 968 radnika angažovano od strane podizvođača. Do sada je izdato 89 prethodnih saglasnosti za angažovanje podizvođača, kojima je obuhvaćeno 107 preduzeća, od čega je 88 preduzeća iz Crne Gore i 19 preduzeća iz okruženja (Srbija, BiH, Hrvatska, Slovenija). Iako se bilans realizacije obaveze Izvođača radova koja se odnosi na angažovanje domaćih podizvođača za realizaciju minimum 30% prihvaćene vrijednosti Ugovora za projektovanje i izvođenje radova svodi na završetku Projekta, na bazi stvarno realizovanih predmeta i vrijednosti podizvođačkih ugovora, prema preliminarnim podacima Izvođača radova, domaćim podizvođačima je do sada povjerena realizacija 31,71 % ugovorene vrijednosti radova.

Nastavljene su aktivnosti na stvaranju preduslova i za realizaciju ostalih dionica autoputa Bar-Boljare. Pored aktivnosti koje su za rezultat imale obezbjeđenje bespovratnih sredstava (ukupan iznos 6,79 mil. €) od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan za potrebe izrade neophodne dokumentacije za realizaciju ostalih dionica Autoputa, intezivirana je i saradnja sa nadležnim institucijama Republike Srbije sa ciljem sagledavanja mogućnosti zajedničkog nastupa prema svim dostupnim fondovima i potencijalnim zainteresovanim partnerima, kako bi se omogućili optimalni uslovi izgradnje čitavog autoputa Beograd-Južni Jadran (autoput Bar-Boljare je dio ovoga autoputa) i omogućila njegova adekvatna valorizacija. U cilju definisanja optimalnih uslova i modela realizacije, zainteresovani subjekti su pozvani da ispolje svoje interesovanje i predlože svoje uslove i modele za realizaciju ostalih dionica autoputa Bar-Boljare, na principima privatno-javnog partnerstva, na bazi najbolje međunarodne prakse, i uz poštovanje principa jednakog tretmana, slobodne konkurencije i nediskriminacije. Prva kompanija koja je izrazila interesovanje za realizaciju i ostalih dionica autoputa Bar-Boljare je China Road and Bridge Corporation (CRBC) sa kojom je potpisan Memorandum o razumijevanju i saradnji za projekat izgradnje autoputa Bar-Boljare na principima privatno-javnog partnerstva.

Za unapređenje putne infrastrukture i bezbjednosti saobraćaja na državnim putevima Crne Gore, od presudnog je značaja obezbjeđivanje kontinuiranog priliva finansijskih sredstava za realizaciju planiranih radova na održavanju, rekonstrukciji i izgradnji državnih puteva, po utvrđenoj dinamici. Planom redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva za 2018. godinu predviđeni su najprioritetniji radovi. Zakonom o budžetu Crne Gore za 2018. godinu, planirano je da se za redovno i investiciono održavanje, rekonstrukciju i izgradnju državnih puteva utroši 44.887.263,25 €, od čega će se iz Tekućeg budžeta obezbijediti 8.487.263,25 €, a iz Kapitalnog Budžeta 38.400.000,00 €.

Redovno tekuće i investiciono održavanje javne željezničke infrastrukture i kreiranje uslova, odnosno realizacija novih investicija u iznosu od oko 40,0 mil.€, u periodu 2018-2020. godine, dovešće do podizanja stepena bezbjednosti i sigurnosti u željezničkom prevozu i postizanja ravnomjernog razvoja u svim segmentima željeznice. Sredstvima iz prvog

aranžmana "20+20" iz WBIF fonda, realizuju se projekti u vrijednosti od 11,5 mil.€, koji su ugovoreni krajem prošle godine (novi signalno-sigurnosni uređaj u stanici Podgorica i sanacija 6 kosina na dionici pruge Podgorica-Kolašin). U skladu sa Programom izgradnje, održavanja, rekonstrukcije i modernizacije željezničke infrastrukture za 2018. godinu, iz Bužeta Crne Gore biće investirano 6,8 mil.€. Sredstva su namijenjena za tekuće održavanja građevinske i elektrotehničke infrastrukture (4,8 mil.€) i za upravljanje i regulisanje saobraćaja (2,0 mil.€).

U toku su aktivnosti na strukturiranju modela razvoja aerodroma Tivat, Podgorica i Berane. U planu su, između ostalog, proširenje i rekonstrukcija manevarskih površina na aerodromu Tivat i izgradnja nove terminalne zgrade, sa pratećom infrastrukturom. Planirano je da se ovaj projekat realizuje po modelu javno-privatnog partnerstva, uz obavezu države koja se odnosi na pokrivanje troškova eksproprijacije.

Modernizacija i proširenje lučkih kapaciteta, kroz odgovarajuće modalitete javno-privatnog partnerstva, uz izgradnju autoputa Bar-Boljare, rekonstrukciju i modernizaciju željeznice nameću se kao ključni faktori za privlačenje tranzitnih tokova preko ove Luke, a posljedično i za razvoj tehnologija pretovara i manipulacije teretom i dalji razvoj kombinovanog saobraćaja.

3.1.3.3. Telekomunikacije

Stvaranje uslova za dinamičan razvoj mreža nove generacije i široka primjena informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) u svim segmentima društva, od javne uprave, do privrednih subjekata i građana, programski je i strateški cilj Vlade. Aktivnosti se realizuju u skladu sa Strategijom razvoja informacionog društva do 2020. godine.

Razvoj infrastrukture za širokopojasni pristup internetu ima prioritetan status u oblasti elektronskih komunikacija, budući da je u pitanju jedna od ključnih pretpostavki za unapređenje konkurentnosti crnogorske ekonomije, investicionog i poslovnog ambijenta, kao i za cjelokupni društveno-ekonomski razvoj. Na realizaciji ovog cilja u prethodnom periodu radilo se kroz stvaranje uslova za smanjenje troškova i nesmetan razvoj mreža nove generacije, pospješivanje izgradnje mreža u ruralnim područjima, primjenu novih tehnologija za povećanje brzina u postojećoj pristupnoj mreži sa bakarnim paricama, kao i kroz promociju benefita koje pruža širokopojasni pristup internetu.

S tim u vezi, u kontinuitetu se realizuju aktivnosti na planu razvoja fiksnih i mobilnih komunikacionih mreža (podržani raspodjelom radio-frekventnih opsega iz tzv. „digitalne dividende“), kao i u segmentu valorizacije telekomunikacione infrastrukture u državnom vlasništvu. Ukupna ulaganja u mreže i usluge elektronskih komunikacija u Crnoj Gori, u 2017. godini, iznosila su oko 82,0 mil.€, od čega je najviše sredstava investirano u razvoj optičkih pristupnih mreža i mobilnih mreža LTE tehnologije, preko kojih se ostvaruje pristup internetu velikim brzinama. Pokrivenost stanovništva 4G mobilnim signalom je već preko 95%, a broj korisnika usluga u svim segmentima tržišta je u porastu u odnosu na uporedni period prošle godine.

U cilju smanjenja troškova za izgradnju pristupnih mreža nove generacije, podsticanja zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture, povećanja dostupnosti informacija o elektronskoj komunikacionoj infrastrukturi i javnim građevinskim radovima, kao i koordinacije radova i izgradnje instalacija u objektima, nastavljen je rad na izradi Zakona o pristupu i postavljanju elektronskih komunikacionih mreža velike brzine. Pored aktivnosti na izradi pomenutog zakona, intezivirane su aktivnosti mapiranja cjelokupne infrastrukture na teritoriji Crne Gore u skladu sa INSPIRE Direktivom (2007/2/EZ), kao i georeferencirana baza podataka o elektronskoj komunikacionoj infrastrukturi što treba dodatno da podstakne zajedničko korišćenje postojeće infrastrukture. Gotovo svi operatori elektronskih komunikacija su već uspostavili poslovnu saradnju sa operatorima energetske sistema u većinskom državnom vlasništvu, što daje odlične rezultate u povećanju pokrivenosti prigradskih i ruralnih naselja modernim pristupnim mrežama. Nastavljene su i druge aktivnosti u pravcu pojednostavljenja procedura i koordinacije radova između svih zainteresovanih subjekata pri izgradnji mrežne infrastrukture. Takođe, u prvoj polovini 2018. godine su, u skladu sa Akcionim planom Strategije, započete aktivnosti na izradi plana migracije na protokol IPv6.

3.2. Tržište rada i socijalna zaštita

3.2.1. Tržište rada

Tržište rada karakteriše neusklađenost ponude i tražnje, što postaje izraženije sa porastom broja nezaposlenih visokoškolaca. Pored toga, izazov sa kojim se Vlada suočava prilikom koncipiranja i realizacije mjera razvojne i ekonomske politike je i nizak stepen učešća mladih ljudi, žena, lica sa invaliditetom i drugih socijalno osjetljivih kategorija na tržištu rada. Takođe, regulisanje zone neformalne ekonomije na tržištu rada je jedno od ključnih pitanja, gdje se radi na uspostavljanju optimalanog balansa između zaštite postojeće radne snage i kreiranja novih radnih mjesta.

Prema administrativnim izvorima, prosječan broj zaposlenih u 2017. iznosio je 182.368, što je za 2,5% više u odnosu na prethodnu godinu. Prosječan broj nezaposlenih iznosio je 50.510, i veći je za 17,7% u odnosu na 2016 godinu. Do istovremenog porasta broja zaposlenih i broja nezaposlenih, u 2017. godini, došlo je zbog povećanja broja neaktivnog stanovništva, kao i zbog povećanja broja lica koja se vode na evidenciji nezaposlenih, zbog korišćenja prava koja se mogu ostvariti po tom osnovu (pravo na novčanu naknadu licima sa invaliditetom, naknada za nezaposlene, naknade majkama sa troje i više djece itd.).

Stopa nezaposlenosti je povećana za 0,8 p.p, sa 21,3% krajem 2016. na 22,1% na kraju 2017.godine. Prosječna bruto zarada u 2017. porasla je sa 751,0 € na 765,0 €, što predstavlja rast od 1,9%, dok je prosječna zarada umanjena za poreze i doprinose (neto) povećana sa 499,0 € u 2016. na 510,0 € u 2017. godini, što predstavlja godišnji rast od 2,2%.

Krajem aprila 2018. godine broj zaposlenih iznosio je 184.039 i, u odnosu na uporedni period prethodne godine, zabilježen je rast od 1,3%. Najveći rast zaposlenosti evidentiran je u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (17,4%), gdje je ukupan broj zaposlenih u četvrtom mjesecu iznosio 10.805 ili 5,9% od ukupnog broja zaposlenih, prerađivačkoj industriji (5,5%) u kom je bilo 11.943 zaposlenih, odnosno 6,5% ukupno zaposlenih i građevinarstvu (5,0%) ili 11.524 zaposlenih u posmatranom periodu, što predstavlja 6,3% od ukupnog broja zaposlenih. U istom mjesecu, broj nezaposlenih je iznosio 45.103, a stopa nezaposlenosti bila je 19,4%. Istovremeno, u odnosu na uporedni period 2017. smanjen je broj nezaposlenih za 14,2%, dok je broj lica koja prvi put traže zaposlenje smanjen za 8,4% ili za 1.695 lica. U istom periodu, oglašeno je 6.947 slobodnih radnih mjesta, što je za 15,5% više nego u istom periodu prethodne godine, a izdato je i 4.713 radnih dozvola za strance.

Posljednji podaci Zavoda za zapošljavanje pokazuju značajno smanjenje broja nezaposlenih i da se, zbog sezonskog zapošljavanja, ovakav trend očekuje i u narednom periodu. Na evidenciji ZZZCG, na dan 11. 06. 2018, nalazilo se 43.485 nezaposlenih, što je u odnosu na isti dan prošle godine manje za 3.655 osoba. Stopa registrovane nezaposlenosti iznosila je 18,74%, dok je 2017. bila 20,32%.

Prosječna zarada (bruto), u aprilu 2018. godine, iznosila je 765 €, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa (neto) iznosila 510 €. Prosječna (neto) zarada u aprilu 2018. godine u odnosu na mart 2018. godine veća je za 0,4%, a u odnosu na isti mjesec prethodne godine niža za 0,4%. Ako se ima u vidu da su potrošačke cijene u aprilu 2018. godine u odnosu na mart 2018. godine zabilježile rast od 0,1%, proizilazi da su realne neto zarade u istom periodu zabilježile rast od 0,3%.

Prema Anketi o radnoj snazi (ARS 15+), prosječan broj zaposlenih u 2017. iznosio je 229.275 što je za 2,3% više u odnosu na prethodnu godinu, odnosno prosječno 5.100 više novih radnih mjesta. Istovremeno, prosječan broj nezaposlenih u 2017. iznosio je 43.900, pa je u odnosu na prethodnu godinu stopa nezaposlenosti smanjena sa 17,7% na 16,1%, što je ujedno i najniža prosječna godišnja stopa nezaposlenosti u posljednjih 11 godina.

Stvaranje pretpostavki za dinamičniji ekonomski rast i jačanje konkurentnosti domaće ekonomije podrazumijeva kontinuirano sprovođenje reformi u oblasti politike rada, a sve u cilju stvaranja optimalnih uslova za efikasno funkcionisanje tržišta rada, povećanja stope aktivnosti stanovništva i ukupne zaposlenosti, posebno u privatnom sektoru, uz smanjenje nezaposlenosti, prije svega mladih i žena. Shodno tome, mijenjaju se brojna zakonska rješenja. Donijeće se i novi Zakon o radu (prema programu rada Vlade za 2018, predviđeno je utvrđivanje predloga ovog zakona u trećem kvartalu).

U okviru aktivne politike zapošljavanja, tokom 2017. godine, za realizaciju programa, javnih radova, obrazovanja i osposobljavanja odraslih, osposobljavanja za rad kod poslodavca, osposobljavanja za samostalan rad, kao i programa osposobljavanja i zapošljavanja mladih visokoobrazovanih lica na poslovima sprječavanja neformalnog poslovanja, utrošeno je oko 2,0 mil.€ za 2.062 nezaposlena lica – učesnika ovih programa.

Budžetom Crne Gore za 2018. godinu, za realizaciju mjera i aktivnosti iz Akcionog plana zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, koji sprovodi Zavod za zapošljavanje, opredijeljeno je 11,1 mil.€, od čega se 6,0 mil.€ odnosi na Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, a 4,6 mil.€ na realizaciju mjera aktivne politike zapošljavanja. Na ovaj način će se ujedno postići i veći stepen socijalne inkluzije i smanjiti siromaštvo. Među projektima koji će se podržati su programi obrazovanja i osposobljavanja odraslih, zatim novi program aktivne politike zapošljavanja "Stop sivoj ekonomiji" (Programom je obuhvaćeno 145 nezaposlenih visokoobrazovanih lica, do 30 godina života, od kojih je 48% lica ženskog pola), pilot program podrške teže zapošljivim licima u pripremi i aktiviranju na tržištu rada "Osnaži me i uspijeću", kao i mnogi drugi.

Utvrđen je Predlog zakona o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za obavljanje regulisanih profesija, čijim donošenjem će se zaokružiti sistem priznavanja inostranih kvalifikacija. Donošenjem ovoga zakona omogućiće se licima koja su svoje obrazovanje stekli u inostranstvu da se zaposle u našoj državi pod istim uslovima kao i crnogorski državljani. Takođe, obezbjeđuje se da profesionalne kvalifikacije za obavljanje regulisane profesije stečene u Crnoj Gori budu vrednovane i u Evropskoj uniji. Zakon će stupiti na snagu momentom učlanjenja Crne Gore u EU.

3.2.2. Obrazovanje i istraživanje

Radi sprovođenja reformi u oblasti obrazovanja, u 2017. godini, donesen je set zakona u skladu sa kojima se radi na unapređenju kvaliteta obrazovanja na svim nivoima. Time će se doprinijeti smanjenju strukturne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada, odnosno poboljšanju kvaliteta obrazovanja, proizvodnji konkurentnog kadra i stvaranju uslova za sticanje primjenjivih praktičnih znanja i vještina u realnom radnom okruženju. Uz navedeno, usklađivanje sistema obrazovanja sa evropskim standardima doprinijeće stvaranju adekvatnog kadra, što će se, kroz smanjenje nezaposlenosti, odraziti na dinamiziranje ekonomskog rasta.

Prepoznati izazovi u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja, a koji se odnose na nedostatak kapaciteta, dijelom će se prevazići izgradnjom novih objekata. S tim u vezi, uspješno se realizuje projekat „Izgradnja sedam novih predškolskih ustanova i renoviranje postojeće predškolske infrastrukture u Crnoj Gori“, a koji se finansira sredstvima iz kredita Banke za razvoj Savjeta Evrope (CEB), u iznosu od 17,0 mil.€. Predviđena je izgradnja četiri vrtića u u Podgorici i po jedan u Pljevljima, Baru i Ulcinju. Do sada su izgrađena dva vrtića u Podgorici, kapaciteta oko 540 djece.

Radi se i na poboljšanju infrastrukture u ostalim vidovima obrazovanja. U tom smislu, planirano je da se, u 2018. godini, izgradi nova zgrada osnovne škole „Dušan Korać“ i Muzičke škole u Bijelom Polju, vrijednosti od 5,0 mil.€. Sredstvima iz donacija, vrši se rekonstrukcija i adaptacija nekoliko osnovnih škola. Posebno treba istaći obezbjeđenje pristupa objektima licima sa invaliditetom. U ovoj godini, četiri fakulteta – Građevinski i Pravni u Podgorici, Filozofski u Nikšiću i Fakultet za turizam i hotelijerstvo iz Kotora prilagođeni su licima sa invaliditetom. Tokom ljeta, dva resursna centra u

Podgorici biće dodatno prilagođena osobama sa invaliditetom. Do sada je u 107 obrazovno-vaspitnih ustanova prilagođen pristup osobama sa invaliditetom.

Segment obrazovanja kome se posvećuje značajna pažnja je inkluzivno obrazovanje. Radi se na poboljšanju uslova i kvaliteta rada sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama. U školskoj 2017/2018. godini, inkluzivnim obrazovanjem u osnovnim školama obuhvaćeno je 880 djece. Značajna izmjena u oblasti inkluzivnog obrazovanja jeste ta što su asistenti u nastavi biti angažovani od strane škola, a ne Zavoda za zapošljavanje.

U sklopu priprema za upis učenika u prvi razred srednje škole, organizovana je kampanja promovisanja stručnog obrazovanja "Stručno je ključno – uči, radi, sebe izgradi". Takođe, sprovode se aktivnosti za upis druge generacije učenika za obrazovanje u dualnom obliku, gdje se očekuje upis oko 500 učenika. Očekuje se i povećanje broja poslodavaca koji će biti uključeni u ovaj oblik obrazovanja za 50% u odnosu na prethodnu školsku godinu, kada ih je bilo 101.

Na Ministarskoj konferenciji o visokom obrazovanju u Parizu, ocijenjeno je, na osnovu Bolonja implementacionog izvještaja 2018, da Crna Gora uspješno implementira principe Bolonjske deklaracije. U narednom periodu će se raditi na automatskom priznavanju uporedivih kvalifikacija visokog obrazovanja u svim zemljama koje su potpisnice Deklaracije.

Na podizanje nivoa kvaliteta obrazovanja uticaće i rad Agencije za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja, koja je otpočela sa radom početkom ove godine. Počeo je da radi i Savjet za visoko obrazovanje čije su nadležnosti: analiziranje stanja i dostignuća u visokom obrazovanju, propisivanje uslova i kriterijuma za izbor u akademska zvanja, mišljenja na propise iz oblasti visokog obrazovanja, saradnja sa ustanovama ovog obrazovnog nivoa i druge nadležnosti propisane Zakonom. Treba istaći i novinu koja se odnosi na nagrađivanje najboljih učenika i profesora i unapređenje nastave i uslova u školama sredstvima iz Fonda za kvalitet i talente, koji je osnovan u skladu sa Opštim zakonom o vaspitanju i obrazovanju. Do kraja septembra, raspisaće se javni pozivi za dodjelu 1,5 mil.€ iz ovoga fonda, a odluke o dodjeli nagrada donijeće se do kraja novembra. Evropska komisija ocijenila je napredak obrazovnog sistema Crne Gore kao dobar, a osnovna preporuka u oblasti stručnog i visokog obrazovanja odnosi se na poboljšanje politike upisa u institucije ovih obrazovnih nivoa.

Izvršena je statusna promjena Univerziteta Crne Gore. Osnovana je posebna organizaciona jedinica - Centar izvrsnosti za istraživanje i inovacije. Djelatnosti Centra su: realizacija osnovnih, razvojnih i primijenjenih istraživanja, izrada i realizacija međunarodnih i nacionalnih projekata, razvoj inovativnih rješenja, patenata, prototipova, obuke u domenu istraživanja, zaštite prava intelektualne svojine, prijave patenata i drugo.

Za studijsku 2018/2019. godinu, Konkursom je za upis u prvu godinu osnovnih studija Univerziteta Crne Gore predviđeno 3. 501 mjesto za studente koji će se finansirati iz Budžeta, a za Fakultet za crnogorski jezik i književnost 40 mjesta. Radi implementacije principa afirmativne akcije, povećan je ukupan broj mjesta na svakom studijskom programu za 1,0% za lica sa invaliditetom i pripadnike manjinske zajednice Roma i Egipćana.

U okviru projekta "Horizont 2020", Crna Gora je u 2017. godini po prvi put ostvarila neto dobitak u ovom programu. Istovremeno, nastavlja se aktivnosti u realizaciji programima poput COST-a i EUREKA-e, NATO nauka za mir i bezbjednost, programima Agencije za atomsku energiju, kao i aktivnosti na planu korišćenja novog mehanizma podrške EK, takozvanog PSF – Policy Support Facility.

U toku je realizacija tzv. pripremne faze projekta Međunarodnog instituta za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope, a koja obuhvata izradu Glavnog projekta i Biznis plana. Ovaj projekat je od velikog značaja za Crnu Goru. Osnivanje velike naučne infrastrukture će predstavljati zamajac novog ciklusa razvoja naše privrede, uz naučno

tehnološki oporavak zemlje i regiona, odnosno razvoj ekonomije baziran na znanju. Od posebnog značaja je što će se stvoriti uslovi za sprečavanje odliva talenata. Inače, ovaj problem ima posebnu „težinu“ u Crnoj Gori, s obzirom na mali broj stanovnika, a shodno tome i mali broj naučnika.

Uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Podgorici predstavlja zajednički projekat Ministarstva nauke i Univerziteta Crne Gore i, kao jedan od najznačajnijih naučno-istraživačkih i inovativnih projekata, biće usmjeren na objedinjavanje preduzetničkih, inovativnih, naučnih i privrednih kapaciteta, kao i na ostvarivanje jake veze sa lokalnim i regionalnim biznis centrima, inkubatorima i klasterima. U završnoj fazi su pravne procedure vezane za njegovo osnivanje, kao i priprema tehničke dokumentacije. Potpuna operativnost objekta i kadra očekuje se u 2021. godini.

U toku je priprema Strategije pametne specijalizacije. Radi se o novom pristupu ekonomskom razvoju pokrenutom od strane Evropske unije, a koji predstavlja sveobuhvatnu procjenu kapaciteta, te targetiranje najkonkurentnijih grana koje imaju inovativni potencijal da omoguće ubrzan ekonomski i naučni razvoj zemlje.

3.2.3. Penzijski i zdravstveni sistem

U oblasti **penzijskog sistema**, u skladu sa Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju, uredno se servisiraju sve obaveze. U 2017. godini, troškovi penzijskog sistema su iznosili 406,96 mil.€, prosječna penzija je bila 279,61 €, a broj korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja 129.729. Za isplatu redovnih mjesečnih primanja u 2017. godini, za 3.726 korisnika prava iz boračke i invalidske zaštite, obezbijeđeno je oko 6,29 mil.€.

Od 1. januara 2018. godine, shodno utvrđenoj metodologiji, izvršeno je redovno usklađivanje penzija, vrijednosti penzije za jedan lični bod i drugih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja za 2,28 %. Prema raspoloživim podacima, prosječna penzija u aprilu 2018. iznosila je 285,38 €, što je približno iznosu iz aprila 2017. godine. Potrebna sredstva za isplatu prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja za april 2018. iznosila su 34,63 mil.€ (33,09 mil. € u aprilu 2017.), a broj korisnika prava ovog osiguranja bio je 130.300 (124.566 u aprilu 2017.), od čega su 124.282 korisnici penzija (118.242 u aprilu 2017.), a 6.018 korisnici ostalih prava iz PIO. Došlo je do povećanja broja korisnika penzija i sredstava za njihovu isplatu. Za finansiranje penzijskog sistema, prema Zakonu o budžetu za 2018. godinu planirano je 432,24 mil.€, što je za 6,2% više nego u 2017. godini. Za 3.701 korisnika prava iz boračke i invalidske zaštite, u periodu januar – april 2018. godine, prosječni mjesečni izdaci su iznosili je 507.543,61€, a planirani godišnji za ovu oblast iznose 6,75 mil.€.

Kao rezultat sprovođenja reprograma poreskih dugovanja, u 2017 godini ostvareno je značajno povećanje prihoda fonda PIO, što je uticalo na smanjenje učešća opštih prihoda Budžeta u finansiranju penzijskog sistema, koje sad iznosi oko 25%. Radi daljeg jačanja održivosti penzijskog sistema i veće pravednosti, izvršiće se izmjene i dopune Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju (Predlog ovoga zakona, prema Programu rada Vlade, utvrdiće se u četvrtom kvartalu ove godine). Predviđeno je da izmjene budu usmjerene na sprečavanje ranijeg napuštanja tržišta rada i prijevremenog odlaska u penziju.

Reforma **zdravstvenog sistema** uspješno se realizuje. Ista je usmjerena na oblast unapređenja kvaliteta zdravstvene zaštite, kao i poboljšanja uslova za rad svih zaposlenih u zdravstvenom sistemu, kroz prostorno - tehnološko osavremenjavanje i stvaranja uslova za podizanje standarda zaposlenih.

Prevazilaženju najznačajnijih izazova ispoljenih u prethodnom periodu posebno su doprinijele sljedeće mjere i aktivnosti:

- Realizacija projekta elektronskog zakazivanja specijalističkih pregleda, kao i elektronskih servisa Fonda za zdravstveno osiguranje, te uključivanje privatnih apoteka u mrežu zdravstvenih ustanova za izdavanje lijekova na recept;

- Šira primjena navedenih elektronskih usluga doprinijela je napretku u organizaciji rada i pružanja usluga, a time i smanjenju dugačkih lista čekanja za pojedine specijalističke usluge; ovo je, između ostalog, uticalo na racionalizaciju i optimizaciju kadra u zdravstvenim ustanovama; urađena je projekcija potreba za dodjelu specijalizacija i dinamika njihove dodjele; uvedeno je usklađivanje potreba zdravstvenog sistema sa planom i sprovođenje kontinuirane medicinske edukacije; uspostavljen je sistem praćenja kretanja zaposlenog kadra prema statusu i radnom mjestu;
- Unaprijeđen je sistem upravljanja i izvještavanja o donacijama u zdravstvenim ustanovama; uspostavljene su evidencije potreba zdravstvenih ustanova za donacijama, unaprijeđen sistem izvještavanja, kao i način praćenja realizacije donacija; u 2017. godini realizovane su donacije u različitim oblicima ukupne vrijednosti 3,4 mil. €;
- U cilju poboljšanja tehnološke opremljenosti, u 2017. godini, uložena su značajna sredstva u medicinsku opremu; Budžetom za 2018, za ove namjene je predviđeno 11,8 mil. €; početkom 2018, KCCG ugovorio je nabavku opreme vrijedne 2,3 mil. € i raspisao tender za dodatnu opremu, a u toku je nabavka opreme preko Fonda zdravstvenog osiguranja; takođe, planirana je nabavka opreme za pružanje specijalističkih usluga, u južnom i sjevernom dijelu zemlje, vrijednosti 1,6 mil. €; u toku je priprema Strategije nabavke medicinske opreme sa Akcionim planom, čime će se definisati potrebe i prioriteti u nabavci;
- Potpisano je više međunarodnih sporazuma i protokola o saradnji u cilju jačanja kvaliteta pruženih usluga zdravstvenog sistema, a posebno se izdvajaju: dvogodišnji sporazum o saradnji između Ministarstva zdravlja i SZO u nekoliko prioritarnih oblasti zdravstvene zaštite i Protokol o saradnji u oblasti transplantacione medicine sa Ministarstvom zdravstva Republike Hrvatske;
- Nakon detaljnih analiza, donesena je Odluka o utvrđivanju nove Liste lijekova, koncipirane na savremenim terapijama; u skladu sa preporučenim restriktivnim odnosom prema politici prepisivanja antibiotika, smanjena je njihova potrošnja; povećan je obuhvat vakcinisane djece u Crnoj Gori sa zabrinjavajućih 46% u 2016. na 56% u 2017, a uz nastavak aktivnih mjera, u februaru 2018. godine dostignut je obuhvat od 70%;
- Unaprijeđen je položaj i liječenje zavisnika od psihoaktivnih supstanci, oboljelih od HIV-a, kao i mentalno oboljelih (deinstitucionalizacijom određenih kategorija ovih lica);
- Otvoren je Nacionalni centar za autizam, a u cilju rane detekcije i ranih intervencija kod djece sa poremećajima u psihomotornom razvoju, uključujući i djecu sa poremećajima iz autističnog spektra;
- Obrazovan je Nacionalni savjet za prevenciju i kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti koje su u porastu, sa konkretnim zadacima djelovanja na prevenciju i liječenje bolesti ovog tipa;
- Sprovodi se skrining specifičnog karcinoma kod žena na teritoriji cijele države, kako bi se preduprijedio nastanak i širenje jedne od najčešćih bolesti sa smrtnim ishodom kod žena;
- U cilju podizanja standarda zaposlenih u zdravstvu, Vlada Crne Gore i obje sindikalne organizacije zdravstva potpisale su Sporazum o obezbjeđivanju sredstava za rješavanje stambenih potreba zaposlenih u zdravstvu, na osnovu kojeg je Vlada obezbijedila iznos od 400.000,00 € godišnje, za period 2018-2020. godine. U toku je izgradnja dva stambena objekta, po jednog u Podgorici i Nikšiću, sa ukupno 167 stambenih jedinica. U narednom periodu planiraju se, na regionalnom nivou, racionalniji načini rješavanja stambenih potreba.

Efekti preduzetih reformskih mjera rezultirali su napretkom zdravstvenog sistema Crne Gore u 2017. godini, za 9 mjesta na listi od 35 rangiranih država, *Evropskog zdravstvenog potrošačkog indeksa (EHIC)*. Napredak je, prvenstveno, ostvaren po osnovu uvođenja elektronskog zakazivanja pregleda, a potom i servisa koje je uveo Fond za zdravstveno osiguranje. Očekuje se da će implementacija novih preduzetih mjera i kvalitetna lista lijekova dovesti do daljeg poboljšanja pozicije Crne Gore. Takođe, po kvalitetu i dostupnosti zdravstvenih usluga, prema izvještaju objavljenom u eminentnom medicinskom časopisu - *The Lancet*, crnogorski zdravstveni sistem zauzima 36. mjesto od 195 zemalja svijeta.

I pored uspjeha u prevazilaženju izazova i ostvarenog napretka u oblasti kvaliteta zdravstvenog sistema, postoji značajan prostor i potreba za daljim unapređenjima.

3.2.4. Socijalna zaštita

Isplata socijalnih davanja i obezbjeđivanje predviđenih usluga ostvaruju se prema Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti, i na taj način se realizuju utvrđeni dugoročni ciljevi i prioriteta razvoja ove oblasti. U analiziranom periodu, uredno su isplaćivane naknade po osnovu prava iz socijalne i dječje zaštite. Ukupna davanja za socijalnu i dječju zaštitu u 2017. godini iznosila su 91,47 mil.€, a u prva četiri mjeseca 2018. godine 23,64 mil.€.

Uz tehničku podršku UNDP-a, u 2017. godini realizovan je projekat "Nastavak reforme sistema socijalne zaštite" koji obuhvata usluge: „Pomoć u kući za stare“, „Dnevni boravak za djecu sa problemima u ponašanju“, prihvatilišta za beskućnike u Podgorici, kao i za odrasle i stare u okviru Doma starih u Risnu, dnevnih boravaka za stare u Nikšiću, Danilovgradu i Mojkovcu, usluge „Porodičnog saradnika" u šest opština, SOS linija za pomoć žrtvama nasilja u porodici i ostale vidove usluga. Pružanje ovih usluga nastavljeno je i u tekućoj godini.

Drugi projekat, koji se takođe sprovodi uz pomoć UNDP-a, „Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori“ usmjeren je na unapređenje i razvoj infrastrukture za širenje mreže usluga socijalne i dječje zaštite. U prethodnoj godini izvršena je rekonstrukcija, opremanje i otvaranje objekta Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, renoviran i opremljen objekat - Prihvatilište za odrasle i stare, pri JU Dom starih „Grabovac“ Risan. Izdvojena su sredstva za infrastrukturne višenamjenske objekte - za potrebe Centra za socijalni rad i drugih institucija, kao i za dnevne boravke starijih lica i sl.

Projektom „Zapošljavanje osoba sa invaliditetom“, kroz osnivanje gradskog vešeraja u Danilovgradu, daje se doprinos povećanju socijalne inkluzije i zaposlenosti osoba sa invaliditetom.

U prvom kvartalu 2018. godine započela je adaptacija dnevnog boravka za starije u Plavu i gradnja višenamjenskog objekta u Petnjici. U Herceg Novom je uspostavljen krizni centar za podršku i kratkotrajni smještaj za žrtve nasilja u porodici, a završena je adaptacija i otvoreno odjeljenje za dementne korisnike u okviru Doma za stare u Bijelom Polju. Počeo je sa radom Dom starih "Pljevlja" i nastavljeno pružanje ostalih usluga iz prethodne godine. U cilju deinstitutionalizacije intenzivno se sprovode aktivnosti na uspostavljanju i razvoju usluga socijalne i dječje zaštite koje podržavaju boravak korisnika u zajednici.

U okviru Regionalnog stambenog programa za rješavanje potreba starih i ugroženih lica realizovana su i dva projekta izgradnje 171 i dodatnih 51 stambenih jedinica za Kamp Konik u Podgorici, kao i projekat 94 stambene jedinice u Beranama, i tako omogućiti zatvaranje kolektivnih centara Rudeš I i II.

Razvoj i reforma socijalne zaštite odvija se kroz implementaciju mjera i aktivnosti utvrđenih strateškim dokumentima i pratećim akcionim planovima, uz usaglašavanje sa međunarodnim standardima. U ovom procesu, poseban naglasak je na implementaciji Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite sa Akcionim planom za 2018. godinu. Osnovni cilj reforme predstavlja unapređenje kvaliteta života korisnika socijalne i dječje zaštite i njihovog osnaživanja za samostalan i produktivan život. Radi realizacije osnovnog cilja, Strategijom je predviđeno unapređenje normativnog okvira i sistema kvaliteta zaštite, kao i unapređenje usluga socijalne i dječje zaštite i stvaranje preduslova za nastavak deinstitutionalizacije. U toku je realizacija mjera i zadataka utvrđenih Akcionim planom za 2018. godinu. Radi prevazilaženja ispoljenih ograničenja, u budućem periodu je neophodno povećanje učešća jedinica lokalne samouprave u finansiranju prava iz socijalne i dječje zaštite, kao i obezbjeđenje većeg broja NVO, fizičkih lica i privrednih društava koji pružaju usluge.

3.3. Prerađivačka industrija

Drugu godinu za redom prerađivačka industrija bilježi pad (u 2016. godini 7,8%, u 2017. godini 3,0%), koji je u 2017. uslovljen, u najvećoj mjeri, nižom proizvodnjom farmaceutskih proizvoda (33,4%) i hrane (5,6%). Proizvodnja alumijuma bilježi blagi rast od 1,3% u odnosu na prethodnu godinu. Cijena aluminijskog na svjetskom tržištu je povećana za 17,9%, od početka do kraja 2017. godine, što se pozitivno odrazilo na poslovanje kompanija, izvoznika ovog metala. Prema preliminarnim podacima Monstat-a, izvezeno je aluminijskog u vrijednosti od 71,9 mil.€ (19,3% ukupnog izvoza Crne Gore), što je rast od 14,2% u odnosu na prethodnu godinu. Realizacijom investicija u remont 120 elektrolitičkih ćelija, vrijednosti oko 10,0 mil.€, koja je planirana u Kombinat aluminijskog Podgorica za tekuću godinu, stvorit će se realni uslovi za dalji rast proizvodnje ovog značajnog izvoznog proizvoda. Proizvodnja šumskih sortimenata iz državnih šuma u 2017. godini bilježi rast od 14,7%, dok drvna industrija, koja u ukupnom izvozu Crne Gore učestvuje sa 7,8%, bilježi rast od 4,6%. Nije bilo proizvodnje duvana, što je dovelo do velikog pada izvoza duvana (62,5%).

Pokazatelji za prvi kvartal 2018. ukazuju na rast prerađivačke industrije (17,0%), vođen prvenstveno značajnim rastom kompletnog metalnog sektora (proizvodnja osnovnih metala porasla je za 13,9%). Iako je proizvodnja šumskih sortimenata u prvom kvartalu 2018. bila niža 38,5%, drvna industrija bilježi rast proizvodnje i izvoza od 18,7% i 8,7%, respektivno.

Imajući u vidu značaj prerađivačke industrije, koja čini oko 56% ukupne industrijske proizvodnje, kao i potrebu diverzifikacije proizvodnje, kontinuirano se realizuje više programa podsticaja za dalji razvoj i valorizaciju značajnih neiskorištenih potencijala, kroz:

- *Povoljne kreditne linije za podsticanje razvoja prerađivačke industrije.*¹² U toku 2017. godine podržano je 56 projekata, u ukupnom iznosu od 12,7 mil. €, dok je u I kvartalu 2018. podržano 11 projekata sa 3,3 mil.€;
- *Program podsticanja razvoja klastera.* U 2017. godini projekte je uspješno realizovalo 5 klastera, koji su podržani sa 62,8 hilj.€. Raspoloživa sredstva za 2018. godinu iznose 150 hilj.€ (javni poziv je trajao do 11. juna);
- *Povećanje regionalne i lokalne konkurentnosti, kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja.* Budžet za 2017. godinu iznosio je 70,0 hilj. €, a podržana su 34 privrednika kojima je isplaćeno 55,4 hilj.€. U okviru Programa za 2018, sa ukupnim budžetom od 140 hilj.€, primljeno je 58 aplikacija čija je evaluacija u toku;
- *Program za unapređenje inovativnosti malih i srednjih preduzeća u prerađivačkoj industriji.* Ugovorima o sufinansiranju u 2017. godini, bespovratnu podršku u iznosu od 10,4 hilj.€ dobila su 3 preduzeća, pri čemu je ukupan godišnji budžet iznosio 30,0 hilj.€. U toku je evaluacija 11 aplikacija pristiglih na inovirani Program za 2018. godinu, sa budžetom od 50,0 hilj €;
- *Program podrške za modernizaciju prerađivačke industrije.* U 2017. godini su podržana 4 privredna društava, sa 61,6 hilj.€. Takođe, u skladu sa Programom, IRFCG je za ovu svrhu odobrio 408,2 hilj.€ kreditnih sredstava za nabavku mašina i opreme. U februaru 2018. je raspisan Javni poziv za učešće u Programu podrške za modernizaciju prerađivačke industrije koji će trajati do utroška raspoloživih sredstava, odnosno do 15. decembra 2018.godine. Opredijeljena sredstva za realizaciju Programa iznose 150,0 hilj.€. i u proteklom periodu evidentirana su 4 zahtjeva za subvenciju;
- *Podsticanje investicija i konkurentnosti industrije u cilju povećanja broja zaposlenih.* Nastavljeno je sa realizacijom 6 zaključenih ugovora iz 2016, od čega su 2 kompanije u cjelosti realizovale investicione projekte. Od budžetom opredijeljenih 1,3 mil. €, za podsticanje direktnih investicija u 2017.godini. realizovano je 350,6 hilj. € za isplatu rata, za četiri od šest projekata. Po osnovu Javnog poziva iz 2017. godine nijesu zaključeni novi ugovori o korišćenju sredstava za podsticanje direktnih investicija, odnosno donijeta su rješenja o odbijanju devet pristiglih prijava.

¹² Program podrške agroindustriji i proizvodnji hrane, Program podrške proizvodnji, Program podrške za modernizaciju industrije (kreditne linije IRF-a)

3.4. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Agrobudžet za 2018. godinu iznosi 39.955.800€ i veći je za 26,8% od Agrobudžeta za 2017. godinu. Pri tome, od ukupnog iznosa sredstava, na sredstva iz Budžeta se odnosi 47,0%, na sredstva iz donacija 41,6% i na sredstva iz kredita 11,4%.

U 2018. godini raspisano je 25 javnih poziva za razne vidove podrške u oblasti ruralnog razvoja, kvaliteta i bezbjednosti hrane, vinogradarstva i vinarstva, pčelarstva, podizanja i opremanja voćnih zasada, u oblasti maslinarstva, povrtarske proizvodnje, ljekovitog i aromatičnog bilja, organske proizvodnje, akvakulture i marikulture, stočnog fonda, sirovog mlijeka. Pri tome, značajan broj javnih poziva je zatvoren ubrzo nakon objavljivanja, zbog iskorišćenosti sredstava, a što govori o velikom interesovanju poljoprivrednih gazdinstava za podršku.

Direktna plaćanja u stočarstvu, koja su se sprovodila tokom 2017. godine, obuhvatala su premije po grlu i podršku razvoju tržišne proizvodnje i otkupne mreže mlijeka. Po ovom osnovu prošle godine isplaćeno je 5.048.434,00€, a u 2018. opredijeljena sredstva za direktna plaćanja u stočarstvu iznose 4.969.000,00€.

Sredstva podrške za pčelarstvo u 2017. godini iznosila su 169.000,00€, a realizovano je 205.296,00€. Sredstva su bila namijenjena: proizvodnji selekcionisanih matice, unapređenju kvaliteta pčelinjih proizvoda i zdravstvenog stanja pčelinjih zajednica, stručnom osposobljavanju pčelara, organizovanju pčelarskih manifestacija i savjetovanja, preradi voska, nabavci voska kao i za podršku mladim pčelarima. U 2018. godini za podršku unapređivanja pčelarstva opredijeljeno je 290.000,00€.

Podrška povrtarskoj proizvodnji, u ovoj godini, iznosi 330.000,00€ i realizuje kroz javni poziv.

Za razvoj sektora vinogradarstva i vinarstva izdvojeno, za 2018. godinu, izdvojeno je 170.000,00€, dok je 65 gazdinstava u 2017. ostvarilo podršku u ukupnom iznosu od 159.729,00€, a zasnovano je i novih 20 ha vinograda.

Za sektor maslinarstva Agrobudžetom za 2018. godinu opredijeljena su sredstva u iznosu od 170.000,00€.

U okviru projekata IPARD like 1 i IPARD like 1.2 u toku 2017. godine uspješno je realizovano 208 projekata ukupne vrijednosti investicija 6.664.171,70 €, a isplaćena bespovratna podrška iznosi 3.273.385,01 €.

Cilj podrške kroz IPARD like 2 projekat jeste jačanje sektora proizvodnje hrane u Crnoj Gori, kroz unapređenje subjekata u poslovanju hranom i dostizanje nacionalnih i EU standarda u oblasti bezbjednosti hrane. Do kraja 2017. godine realizovano je ukupno 9 projekata. Ukupan iznos investicija iznosi 1.689.638,51 €, dok je isplaćena bespovratna podrška u iznosu od 709.932,16 €.

Do kraja 2018. godine očekuje se realizacija još 63 ugovorena projekta u okviru IPARD like 2, IPARD like 2.2 i IPARD like 2.3 projekata ukupne vrijednosti investicija 7.278.743,55 € (bez PDV-a) i isplata bespovratne podrške u iznosu od 3.639.371,85 €. U prvom kvartalu 2018. godine (januar-mart) realizovano je 6 projekata ukupne vrijednosti investicija 1.062.531,71 €, dok je isplaćena bespovratna podrška u iznosu od 446.441,90 €.

Važno je istaći da je objavljen Prvi Javni poziv za korišćenje sredstava iz IPARD Programa za investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava. U okviru javnog poziva zainteresovani poljoprivredni proizvođači su se mogli javiti za investicije u izgradnju objekata, nabavku opreme, kupovinu mehanizacije, u svim sektorima proizvodnje. Visina prihvatljivih investicija je od 10.000€ do 500.000€, a visina podrške od 60%-70% investicije. Sam IPARD Program je vrijedan oko 87,0 mil. €, od čega je 39,0 mil. € sredstva Evropske unije dok je 12,0 mil. € kofinansiranje od strane države. Ostatak su investicije poljoprivrednih proizvođača. Finansijska podrška za ovaj javni poziv sastoji se od 75% sredstava

obezbijeđenih kroz Instrument pretpristupne pomoći za ruralni razvoj Evropske unije (IPARD), shodno Finansijskom sporazumu za IPARD II 2014-2020 i 25% nacionalnih sredstava obezbijeđenih iz državnog budžeta. Rok za podnošenje zahtjeva za podršku za Prvi javni poziv za Mjeru 1 istekao je 15. maja 2018. godine, a stiglo je ukupno 389 zahtjeva za dodjelu podrške. Ukupan iznos investicija iznosi 22,963,776.38 EUR (bez PDV-a). Ako se za prosjek uzme 70% potencijane podrške dolazi se do iznosa od 16,074,643.47 € (ovo je okvirni potencijalni iznos, jer će za većinu aplikacija sa juga i centralnog dijela podrška biti 60-65%, a cijeli sjever je najmanje 70%). U toku je administrativna kontrola zahtjeva za dodjelu podrške.

Takođe, objavljen je i Prvi Javni poziv za dodjelu sredstava finansijske podrške za Mjeru 3 „Investicije u fizički kapital za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda“ Programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD-a II 2014–2020. Predmet ovog javnog poziva su investicije u fizički kapital za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda. Predaja aplikacija će se vršiti od 16. maja do 16. jula ove godine. Visina prihvatljivih investicija je od 40.000€ do 1,5 mil. € a visina podrške je 50% prihvatljive investicije. Predmet investicije može biti izgradnja, rekonstrukcija ili opremanje objekata za prijem i preradu, nabavka opreme, mehanizacije, uređenje infrastrukture na proizvodnoj jedinici, investicije u izgradnju, rekonstrukciju ili opremanje postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uvođenje sistema bezbjednosti hrane i upravljanje kvalitetom proizvoda. Finansijska podrška za ovaj javni poziv sastoji se od 75% sredstava obezbijeđenih kroz Instrument pretpristupne podrške za ruralni razvoj Evropske unije (IPARD), shodno Finansijskom sporazumu za IPARD II 2014-2020 i 25% nacionalnih sredstava obezbijeđenih iz budžeta Crne Gore.

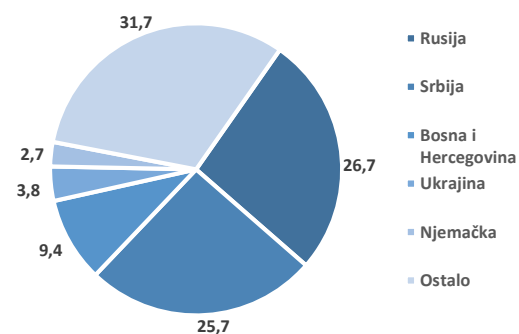
Prema podacima Monstat-a, u strukturi vrijednost otkupa i prodaje proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u prvom kvartalu 2018. godine sirovo kravlje mlijeko učestvuje sa 29,9%, kokošija jaja sa 16,9%, svježe povrće sa 14,6%, stoka po vrstama i kategorijama sa 13,4%, ostali proizvodi sa 8,0%, svježe voće sa 7,1%, svježa riba sa 5,2%, industrijsko bilje sa 3,5%, a prerađevine voća i grožđa 0,8% i žita sa 0,6%.

3.5. Turizam

Dobri rezultati koje turizam ostvaruje iz godine u godinu, sa multiplikativnim efektima na povezane djelatnosti, potvrđuju da je ovaj sektor jedan od generatora razvoja ukupne crnogorske ekonomije.

U 2017. godini, u svim vidovima smještaja, Crnu Goru je posjetilo rekordnih 2,0 mil. turista, koji su ostvarili 11,96 mil.

Grafik 9. Noćenja stranih turista u 2017. struktura. u %

noćenja, što je rast 10,3% i 6,3%, respektivno. Od ukupnih noćenja, strani turisti su ostvarili 96,0%, a domaći 4,0%, dok je 32,5% noćenja ostvareno u nekom vidu kolektivnog smještaja. Turisti su u našoj zemlji prosječno boravili šest dana. Struktura noćenja stranih turista pokazuje najveću zastupljenost gostiju iz Rusije (26,7%), Srbije (25,7%), Bosne i Hercegovine (9,4%) i Ukrajine (3,8%). Posmatrano po mjesecima u kolektivnom smještaju, evidentno je povećanje broja turista u aprilu (34,4%) i novembru (35,2%) u odnosu na iste mjesec 2016, što ukazuje na sve duži period trajanja sezone. Prema preliminarnim podacima Centralne banke, prihodi od turizma (ino turisti) u 2017. godini iznosili su 921,7 mil.€, što je 10,3% više u odnosu na 2016.godinu.

U najnovijem Izvještaju Svjetskog saveza za putovanja i turizam (WTTC), Crna Gora je prepoznata kao jedna od najbrže rastućih turističkih destinacija u svijetu. Ocijenjeno je da ukupan doprinos turizma (direktan i indirektan) BDP-u Crne Gore u 2017. godini iznosio 23,7%, sa projekcijom rasta u 2018. godini od 8,9% i prosječnim rastom do 2028. godine od 3,9%, pri čemu će ukupan doprinos BDP-u u 2028. godini iznositi oko 28,0%.

Pozitivni rezultati u turizmu nastavljaju se i u ovoj godini. Prema preliminarnim podacima Monstat-a, za prva četiri mjeseca 2018. godine (samo kolektivni smještaj) zabilježeno je 20,4% više dolazaka i 12,97% više noćenja nego u istom periodu prošle godine. Najveće učešće, u ukupnim noćenjima inostranih gostiju, u periodu januar-april 2018. godine, ostvarili su turisti iz Srbije (13,6%) i Albanije (10,5%).

U cilju obezbjeđenja potpunije i kvalitetnije valorizacije svih potencijala, na dinamičan i optimalan način, uz poštovanje principa održivosti, sprovodi se niz aktivnosti, ranije započetih i novih, a koje su usmjerene na:

Unapređenje zakonske i prateće regulative – Novim Zakonom o turizmu i ugostiteljstvu, koji je stupio na snagu u januaru 2018, stvorene su pretpostavke za dalje unapređenje kvaliteta normativnog uređenja oblasti turizma i ugostiteljstva, koje se prvenstveno odnose na nove vrste hotela i modela poslovanja, savremene trendove u pružanju usluga, podsticanje razvoja turizma u nedovoljno razvijenim područjima, podršku investitorima u realizaciji projekata za visoko-kvalitetne objekte, kao i dalju implementaciju EU standarda. Shodno ciljevima Strategije razvoja turizma do 2020. godine, počele su aktivnosti na izradi strategije za razvoj kulturnog i ruralnog turizma do 2023. godine, a u pripremi su i aktivnosti za izradu strategija razvoja zdravstvenog i nautičkog turizma.

Podizanje nivoa kvaliteta smještajnih kapaciteta - Uz odgovarajuće mjere podsticaja, od početka 2017. godine, otvorena su 34 nova objekta, od koji su preko 2/3 objekti sa četiri i pet zvjezdica, dok su smještajni kapaciteti uvećani za 1.750 ležajeva. Tri obnovljena hotela su počela sa radom, dok su u četiri hotela novi vlasnici započeli aktivnosti na realizaciji investicija. U Podgorici su otvorena četiri hotela visoke kategorije, čime je značajno unaprijeđena turistička ponuda Glavnog grada.

Na planu *diverzifikacije i unapređenje kvaliteta turističkog proizvoda*, kroz Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2017/2018. godinu, opredijeljeno je 440.000,00 € i podržana realizacija 88 projekata (32 na sjeveru, 22 u centralnom dijelu i 34 na primorju). U cilju unapređenja turističke ponude na sjeveru Crne Gore, početkom 2018. godine uređene su i stavljene u funkciju četiri nove staze za hodanje na krpljama, ukupne dužine oko 50 km. S obzirom na sve veći značaj ljetnje sezone u zimskim turističkim centrima, vrši se unapređenje promocije aktivnog turizma, zasnovanog na prirodi. S tim u vezi, uspostavljena je saradnja sa predstavnicima najpoznatije on-line platforme za promociju aktivnog odmora www.outdooractive.com (broji više od 1,5 milion posjeta mjesečno i više od 260 hiljada registrovanih članova), tako da je ponuda Crne Gore već je dostupna na njihovoj platformi. Potpisan je i ugovor za postavljanje turističke signalizacije na panoramskoj ruti "Durmitorski prsten" čiji je rok za izvršenje 24. 07. 2018, dok će promotivna mapa za pomenutu rutu biti izrađena do početka jula.

Kroz Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2018/2019. godinu, opredijeljeno je 645.000,00 €. Objavljivanje Javnih poziva po Programu podsticajnih mjera u oblasti turizma očekuje se do kraja juna mjeseca.

Poboljšanje povezanosti i dostupnosti destinacije – Saradnja sa nisko-tarifnim kompanijama, uspostavljanje novih linija, kao i vizna liberalizacije za određena emitivna turistička tržišta značajno su poboljšali avio-dostupnost Crne Gore. U pripremi je i model podsticaja za avio-saobraćaj, sa ciljem uvođenja avio-konekcija sa važnim turističkim emitivnim tržištima, kao i povećanja frekventnosti sa već postojećim.

Unapređenje marketing aktivnosti – U pripremi je Strateški marketing plan za turizam Crne Gore 2018-2022. godina, koji uključuje i sveobuhvatnu analizu postojeće strukture turističkog proizvoda i turista, definisanje budućih prioriteta, uz reorganizaciju sistema funkcionisanja turističkih organizacija.

"Neka bude čisto" – koji ima za cilj održavanje čistoće duž magistralnih i regionalnih puteva u Crnoj Gori opredijeljeno je ukupno 138.000€ od čega Ministarstvo održivog razvoja i turizma izdvaja 50.000€, JP Morsko dobro 50.000€ i Zavod

za zapošljavanje 38.000€. Sporazum su potpisali svi učesnici ovog Projekta i on je otpočeo sa realizacijom početkom juna mjeseca.

U izradi su dvije strategije: Strategija razvoja ruralnog turizma Crne Gore do 2023. godine i Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore do 2023. godine, s Akcionim planom, dok se uskoro očekuje raspisivanje tendera za izradu **Strategije održivog razvoja nautičkog turizma**.

3.6. Zaštita životne sredine

Politika u oblasti zaštite životne sredine realizuje se kroz usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije, adekvatno institucionalno i kadrovsko organizovanje, realizaciju odgovarajućih programa i projekata, sve u cilju uspostavljanja integralne zaštite i unapređenja životne sredine kroz jedinstveno, sveobuhvatno i cjelovito upravljanje životnom sredinom i razvoj utemeljen na principima održivog razvoja. Crna Gora, u skladu sa težnjama na globalnom nivou, ulaže napore na ozelenjavanju ekonomije i, u tom kontekstu, na valorizaciji značajnog raspoloživog potencijala za održivi razvoj turizma, poljoprivrede i energetike.

U cilju potpunog usaglašavanja sa pravnom tekovinom EU, donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prevozu opasnih materija. Do kraja 2018. Vlada će usvojiti Predlog zakona o industrijskim emisijama i Predlog zakona o stranim i invazivnim stranim vrstama, dok je Predlog zakona o procjeni uticaja na životnu sredinu u Vladinoj proceduri. Takođe, u toku su aktivnosti na izradi novog Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja i radijacionoj i nuklearnoj bezbjednosti, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o komunalnim djelatnostima i Zakona o zaštiti klime. Takođe, je u proceduri izrade i usvajanja veliki broj podzakonskih akata. U aprilu 2018. Vlada je usvojila Predlog izmjena i dopuna Državnog plana upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2015-2020. godine.

Usvojena je Pregovaračka poziciju za Poglavlje 27. Nacrt zajedničke pregovaračke pozicije Evropska komisija je predstavila Radnoj grupi za proširenje EU (COAELA).

Pored značajnih aktivnosti sprovedenih u izvještajnom periodu januar 2016 – decembar 2017. na realizaciji mjera iz Nacionalne strategije biodiverziteta s Akcionim planom za period 2016-2020, neophodno je intenzivirati realizaciju planiranih aktivnosti. U cilju veće podrške relevantnim institucijama u procesu realizacije Strategije preporučuje se izdvajanje većih finansijskih sredstava iz budžeta. Takođe, neophodno je unapređenje međusektorske saradnje u svrhu adekvatnije primjene i integracije mjera zaštite prirode u relevantne sektorske politike i planove. U izvještajnom periodu proglašena su dva nova zaštićena područja (park prirode “Dragišnica i Komarnica” i spomenik prirode “Kanjon rijeke Cijevna”). Do kraja 2017. realizovane su sve predviđene godišnje aktivnosti u okviru IPA projekta “Uspostavljanje Natura 2000 mreže”. Izradom sveobuhvatne Studije zaštite Ulcinjske solane obrađena su sva pitanja od značaja za ovaj lokalitet, kao najvažnijeg mjesta za razvoj halofitne vegetacije, gdje su identifikovana tri tipa staništa iz Aneksa EU Direktive o staništima, što ih čini potencijalnim Natura 2000 područjem, a što zahtijeva posebne mjere zaštite i očuvanja.

U cilju stabilnih i stalnih izvora finansiranja aktivnosti u oblasti životne sredine pripremljen je predlog modela funkcionisanja Eko-fonda u Crnoj Gori, dokumentacija potrebna za uspostavljanje Eko-fonda i četiri pravilnika. Pokrenuta je inicijativa za uvođenje ekološkog poreza na zagađivače koji emituju ugljen-monoksid, ugljen-dioksid i druge štetne materije.

Tokom 2017. godine aktivnosti planirane Akcionim planom za sprovođenje Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha za period 2017-2020. godine realizovane su planiranom dinamikom (8 mjera), čime je sistem praćenja kvaliteta vazduha značajno unapređen. Iako su sprovedene brojne aktivnosti usmjerene na smanjenje zagađenja vazduha, postizanje dobrog kvaliteta vazduha na određenim lokacijama, naročito u zimskom periodu, i dalje predstavlja izazov.

U okviru IPA projekta tokom 2018. finalizovaće se revizija mreže za praćenje kvaliteta vazduha, a očekuje se i nabavka opreme i opremanje 7 postojećih i 3 nova mjerna mjesta u okviru državne mreže za praćenje kvaliteta vazduha.

Realizacijom Akcionog plana za sprovođenje Strategije upravljanja hemikalijama 2015-2018. godine, u 2017. godini je od 37 predloženih realizovana 31 mjera, 4 su djelimično realizovane, dok 2 mjere nijesu realizovane. U toku su aktivnosti za izradu Predloga strategije upravljanja hemikalijama 2019-2022. U ovoj godini će se uspostaviti nacionalni help-desk – služba za pomoć i podršku u pogledu obaveza neophodnih za pravilnu primjenu propisa.

U cilju radijacione i nuklearne sigurnosti i bezbjednosti i zaštite od jonizujućeg zračenja nastavljene su aktivnosti na realizaciji dva nacionalna projekta odobrena od strane Međunarodne agencije za atomsku energiju (MNE9006 “Unapređenje regulatorne infrastrukture u oblasti nuklearne i radijacione sigurnosti” i Evropske unije (IPA višekorisnički projekat “Dalje jačanje nuklearnih regulatornih tijela Albanije, Makedonije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Kosova(1244) i Crne Gore) čija realizacija traje tri godine, odnosno do kraja maja 2018. godine. Završetak MNE9006 projekta se očekuje do 31.12.2018. godine dok se IPA višekorisnički projekat završava krajem juna 2018. godine.

U toku 2017. godine završena je realizacija projekta MNE 9004 “Mapiranje radona u Crnoj Gori i unapređenje nacionalnog sistema zaštite od radona”, a nastavlja se implementacija projekta MNE 9005 I “Procjena i smanjenje radona u crnogorskim školama i vrtićima” što predstavlja temelj za stabilan sistem zaštite stanovništva od tog radioaktivnog gasa. Na osnovu projekta MNE 9004 izrađen je stručni osnov i prvi nacrt Strategije zaštite od radona sa Akcionim planom za period 2019- 2023. godine, čije usvajanje je predviđeno za IV kvartalu 2018. godine. Zakonom o planiranju i izgradnji objekata, kao preventivna mjera normirana je zaštita od radioaktivnog gasa radona u samoj fazi projektovanja i izgradnje objekata.

Takođe, usvojena je Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije za period 2018-2023.

Usvojena je Informacija o korišćenju privremenog skladišta radioaktivnog otpada s Predlogom aneksa Ugovora o korišćenju privremenog skladišta radioaktivnog otpada.

Donešena je Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije za period 2018-2023. Zakonom o planiranju i izgradnji objekata, kao preventivna mjera za zaštitu od radioaktivnog gasa radona normirana je zaštita od radona u samoj fazi izgradnje objekata.

U skladu sa Strategijom ekoremedijacije u Crnoj Gori, sa Akcionim planom za period 2014 – 2020. godine, u prošloj godini izvršena je sanacija neuređenog odlagališta u Opštini Žabljak i izgrađen sistem za tretman kanalizacionog mulja sistema za tretman otpadnih voda Žabljaka i Šavnika. U fazi realizacije je projektovanje i sanacija odlagališta otpada u Plavu i prečišćavanje otpadnih voda u naselju Vranjina ekoremedijacijskim mjerama čija rješenja su kvalitetna, a troškovi realizacije niski u poređenju sa drugim tehnologijama.

U cilju smanjenja kontaminacije prirodnih resursa i rizika po zdravlje od industrijskog otpada zaključen je Ugovor o korišćenju sredstava za realizaciju projekta „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje – IWMCP Projekat“ za remedijaciju lokacije Maljevac, između Vlade I EPCG u iznosu od 4,0 mil. €. Ugovor za izvođenje radova na remedijaciji lokacije brodogradilišta Bijela potpisan je 05.06.2018. Plan aktivnosti vezanih za remedijaciju lokacije KAP biće upućen u proceduru u II kvartalu 2018. godine.

U cilju utvrđivanja prioriteta i obezbjeđivanja finansijskih sredstava, pripremljen je Pregled statusa projekata iz oblasti komunalne infrastrukture i životne sredine. Realizuje se Program monitoringa životne sredine za 2018. godinu na osnovu čijih rezultata će se definisati preporuke i mjere koje treba sprovesti u narednom periodu u cilju poboljšanja stanja životne sredine. Dobijeni pokazatelji monitoringa su važan faktor u kreiranju politike životne sredine, kao i

pokazatelj potrebe ugradnje principa i načela zaštite životne sredine u razvojne sektorske dokumente drugih sektorskih politika (industrija, poljoprivreda, energetika i dr.). Finansijska sredstva za realizaciju ovog programa (6 pojedinačnih programa) iznose 400 hilj. €, od čega se 47,5% sredstava odnosi na realizaciju programa kvaliteta vazduha.

Svim strateškim dokumentima, kao i Pregovaračkom pozicijom Crne Gore za Međuvladinu Konferenciju o pristupanju Crne Gore Evropskoj Uniji za poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promjene, stavljen je akcenat na jačanje administrativnih kapaciteta čiji je cilj usvršavanje nadležnih službenika kako na državnom tako i lokalnom nivou, uključujući inspekciju.

3.7. Upravljanje prostorom

Politika uređenja prostora utvrđuje sistem i obezbjeđuje uslove za prostorni razvoj Crne Gore sa ciljem očuvanja identiteta crnogorskog prostora planerskom zaštitom cjelokupne teritorije i uključivanjem kulturnog i prirodnog predjela u sistem prostornog uređenja radi očuvanja i održivog razvoja, kao i unapređivanja kvaliteta oblikovanja u prostoru. Namjena, uslovi i način korišćenja prostora utvrđuje se donošenjem novih planskih dokumenata, sprovođenjem postojećih i uređenjem građevinskog zemljišta u skladu sa evropskim normativima i standardima.

Novim Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, koji je u primjeni od 14. oktobra 2017. godine, izrada i donošenje planskih dokumenata, odnosno vrste i sadržaj planskih dokumenata definisani su na način kojim se opredjeljuje isključiva nadležnost Države u izradi i donošenju planskih dokumenata, a sve u cilju efikasnijeg sprovođenja politike prostornog razvoja u državi veličine, broja stanovnika i raspoloživih stručnih kapaciteta kakva je Crna Gora. Predviđene su dvije vrste planskih dokumenata: Prostorni plan Crne Gore za period od 20 godina i Plan generalne regulacije za period od 10 godina. Fokus politike u ovoj oblasti će biti usmjeren na kvalitet planske dokumentacije koja će jednovremeno obezbijediti regulaciju planskog dokumenta za teritoriju cijele države.

U skladu sa ovim zakonom, u toku je postupak legalizacije bespravno sagrađenih objekata, a mogu se legalizovati samo bespravni objekti koji su predviđeni važećim planskim dokumentom ili planom generalne regulacije Crne Gore. Do sada je lokalnim samoupravama predat mali broj zahtjeva, oko 2600. Vlasnici bespravni objekata, koji su evidentirani na orto-foto snimku, a koji nijesu podnijeli zahtjev za legalizaciju su dužni da plaćaju naknadu za korišćenje prostora. Rok za podnošenje prijave je 15. jul ove godine.

Zbog kompleksnosti i prostornog obuhvata, PPPN za NP Skadarsko jezero, DPP za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, DPP za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Komarnici, DPP za Jadransko – jonski autoput, izrada ovih planskih dokumenata je još uvijek u toku.

Donesena je Odluka o izradi izmjena i dopuna: PPPN za Durmitorsko područje; DUP-a "Industrijska zona KAP-a-za prostor UP1 i UP3; DUP-a "Industrijska zona KAP-a" za prostor UP8; DSL "Dio sektora 66-modul I"-Velika plaža; PUP-a Opštine Mojkovac; PUP-Podgorica i izradi LSL prevođenja dijela voda rijeke Zete u akumulacije "Krupac" i "Slano". Na osnovu utvrđenih programa sprovedene su javne rasprave o: inoviranom Nacrtu PPPN Obalno područje Crne Gore; Nacrtu Prostornog plana posebne namjene za Nacionalni park „Prokletije“, Nacrtu DSL "Ivan Do"-Žabljak; Nacrtu DSL "Sektor 20 i sektor 21"-Tivat, Nacrtu DSL "Sektor 5"-Herceg Novi i Nacrtu DSL "Sektor 10"-Spila-Risan-Rt Banja-Kotor. Utvrđen je program za sprovođenje javne rasprave o DSL „Dio Sektora 66 – modul IV i V“ – Velika Plaža. Takođe, je donijeta Odluka o izmjeni Odluke o imenovanju Savjeta za reviziju planskih dokumenata.

U ovoj godini utvrđene su izmjene i dopune planova objekata privremenog karaktera: u zoni morskog dobra za period 2016-2018.(Bar, Budva, Herceg Novi, Kotor, Tivat i Ulcinj) i na području NP "Lovćen" za period 2017-2019. Usvojena je Odluka o pokretanju postupka davanja u zakup zemljišta u državnoj svojini radi postavljanja objekata privremenog karaktera na području NP "Skadarsko jezero", "Durmitor" i "Lovćen". Utvrđene su izmjene i dopune Kataloga (evidencije) privremenih objekata i lokacija na obalama rijeke Bojane.

Kvalitet digitalnih katastarskih planova i njihovu ažurnost treba značajno unaprijediti. Treba raditi na sistematizaciji podataka i prostornom definisanju podataka u posjedu relevantnih institucija koje imaju podatke o prostoru. Informacioni sistem sa prikupljenim podacima o prostoru treba da bude dostupan svim lokalnim samoupravama, ali i da sadrži podatke o sprovođenju planskih dokumenata, zahtjevima korisnika prostora i drugo. Katastar podzemnih instalacija još uvijek nije uspostavljen, što predstavlja ograničavajući faktor za izradu kvalitetne planske dokumentacije.

3.8. Javna uprava

Reforma javne uprave je usmjerena na stvaranje efikasne, efektivne i servisno orjentisane uprave što će dovesti do porasta povjerenja građana u njen rad. Takva uprava uticaće na poboljšanje uslova poslovanja a, time, i na jačanje konkurentnosti privrede i kvaliteta života građana Crne Gore, kao najvažnijeg razvojnog cilja.

U toku 2017 godine, a u skladu sa Strategijom reforme javne uprave, preduzete su značajne aktivnosti u cilju kreiranja novih zakonskih rješenja kojima je unaprijeđen službenički sistem i sistem upravljanja ljudskim resursima u javnoj upravi (Zakon o državnim službenicima i namještanima). Stvoren je normativni okvir za razvoj, bolje funkcionisanje i efikasan rad lokalnih samouprava (Zakon o lokalnoj samoupravi). Počela je primjena novog Zakona o upravnom postupku koji treba da pojednostavi administrativne procedure za ostvarivanje prava građana i privrede pred javnopravnim organima.

U skladu sa navedenim, postignuti su konkretni rezultati koji se, izneđu ostalog, odnose na: smanjenje broja poništenih upravnih akata od strane Upravnog suda, što pokazuje veću zakonitost u radu javnopravnih organa, smanjenje broja slučajeva „ćutanja“ administracije kod slobodnog pristupa informacijama, povećanje broja e-usluga na portalu e-Uprave, postavljanje sistema za elektronsku razmjenu podataka između organa (testna faza).

Tokom 2017. godine, povećan je broj elektronskih usluga i uključen veći broj institucija. Ukupan broj usluga na Portalu eUprava iznosio je 249 (30% više nego u 2016.), a pružale su ih 32 institucije. Od početka ove godine, kreirano je 28 novih usluga. U narednom periodu, nastaviće se aktivnosti na povećanju broja elektronskih usluga, uz uključivanje jedinica lokalnih samouprava na portal eUprava.

Prema navedenim rezultatima, reforma javne uprave je u prethodnoj godini pokazala dobar napredak kroz donošenje adekvatnih zakonskih rješenja, ali je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se rezultati u najvećoj mjeri odrazili na realni život građana i, time, ostvario strateški cilj reforme do 2020.godine.

Glavni problem i izazovi u reformama vezani su sa procedurama i vremenom potrebnim za izmjene zakonodavnog okvira, imajući u vidu vrijeme potrebno za donošenje ili izmjenu zakona, čime se značajno vremenski produžava implementacija konkretnih zakonskih rješenja i prikazivanje rezultata, čestu reorganizaciju pojedinih resora zaduženih za preduzimanje konkretnih reformskih aktivnosti, nedostatak prioritizacije reformskih aktivnosti kako bi se u kraćem vremenu postigli konkretni rezultati u praksi, te nedostatak finansijskih sredstava.

U 2018. godine započete su aktivnosti na: reorganizaciji državne uprave (u toku je javna rasprava za Zakon o državnoj upravi); izradi Plana optimizacije zaposlenih u javnom sektoru; u toku je priprema aktivnosti za izradu Analize o uvođenju one stop shopa, jedinstvenog šaltera na kome će građani na jednom mjestu moći da ostvare svoja prava ili zahtjeve. Na značaj realizacije administrativne reforme ukazuje direktna podrška Evropske komisije državnom budžetu od 14,0 mil.€ iz SBS za implementaciju Strategije reforme javne uprave, odnosno Akcionog plana 2018 – 2020. godine. U toku je postupak za odobrenje zahtjeva za isplatu prve fiksne tranše od 4,0 mil.€ od strane Evropske komisije.